

AZƏRBAYCAN

QISA İCMAL

Konstitusiyaya əsasən Azərbaycan prezident üsuli-idarəsi olan respublikadır. Qanunvericilik səlahiyyəti Milli Məclisə (Parlament) məxsusdur. Faktiki olaraq prezident hökumətin icraedici, qanunvericilik və məhkəmə qanadları üzərində üstünlük təşkil etmişdir. 2010-cu ilin noyabr ayında Milli Məclisə keçirilmiş seçkilər Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) demokratik seçkilərlə əlaqədar müəyyən etdiyi bir sıra əsas standartlara cavab verməmişdir. 50-dən çox siyasi partiyanın olmasına baxmayaraq prezidentin rəhbərlik etdiyi Yeni Azərbaycan Partiyası siyasi sistemdə üstünlük təşkil etmişdir. Ermənistanın dəstəyi ilə etnik erməni separatçıları Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsi və onun ətrafındakı yeddi rayonu üzərində nəzarəti davam etdirmişdir. Bu ərazilərdə baş verənlər üzərində hökumətin hər hansı nəzarəti olmamışdır. Təhlükəsizlik qüvvələri mülki hakimiyyət orqanlarına hesabat vermişdir.

İl ərzində insan haqları sahəsində baş vermiş ən mühüm problem ifadə, toplaşma və birləşmə azadlıqlarının məhdudlaşdırılması olmuşdur. Məsələn, il boyunca, xüsusən də yaz fəslində demokratik islahatların keçirilməsini və hökumətin istefasını tələb edən bir sıra siyasi etiraz aksiyaları zor tətbiq edilərək dağıdılmış və bu cür aksiyalarda iştirak etdiyinə görə 15 nəfər etirazçı 18 aydan üç il müddətinə qədər azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir. İl ərzində Bakı şəhərində etiraz aksiyalarının keçirilməsi barədə edilmiş müraciətlərə dəfələrlə rədd cavabı verilmişdir. İnsan haqları sahəsində ikinci əhəmiyyətli problem ədalət məhkəməsinin təmin olunması ilə bağlı olmuşdur, belə ki, bu müddət ərzində icraedici qanadın məhkəmə üzərində güclü təsiri, ədalətli məhkəmənin təmin edilməməsi, siyasi motivlərə əsaslanan həbslər, müstəqil vəkillərə qarşı görülən tədbirlərlə bağlı məlumatlar verilmiş, eləcə də polis və ya hərbi təcridxanalarda işgəncə və səlahiyyətdən sui-istifadə halları nəticəsində ən azı doqquz nəfər həyatını itirmişdir. Üçüncü əsas problemlə sahə vətəndaşların əmlak hüquqlarının pozulması, o cümlədən şəxsi mülkiyyətin məcburi özgəninkiləşdirilməsi hüququ əsasında vətəndaşların yaşadıkları yerlərdən zorla çıxarılması, evlərinin uçurulması və qeyri-adekvat təzminatların verilməsi olmuşdur.

İl ərzində insan haqları sahəsində baş vermiş digər problemlərə ümumilikdə həbsxana şəraitinin ağır və bəzi hallarda bu şəraitin insan həyatı üçün təhlükəli olması daxil olmuşdur. Xüsusilə də hökumət tərəfindən siyasi opponent hesab edilən fərdlərin əsassız həbsi, saxlanılması və istintaq təcridxanasında uzun müddət həbsdə saxlanılması halları davam etmişdir. Hökumət şəxsləri siyasi səbəblərə görə həbs etməyə davam etmişdir, baxmayaraq ki, il ərzində bu şəxslərdən bəziləri hakimiyyət orqanları tərəfindən azad edilmişlər. Hökumət qeydiyyatdan keçməmiş bəzi

AZƏRBAYCAN

Müsəlman və Xristian qruplarının dini azadlıqlarının məhdudlaşdırılmasını davam etdirmişdir. Məhkəmə və hüquq mühafizə orqanları da daxil olmaqla geniş yayılmış korrupsiya mövcud olmuşdur. Qadınlara qarşı zorakılıq halları haqqında da məlumatlar verilmişdir. İnsan alveri bir problem kimi mövcudluğunu saxlamışdır.

İnsan haqlarının pozulmasına yol vermiş əksər rəsmi şəxslərin məhkəməyə cəlb edilməsi və ya cəzalandırılması üçün hökumət addım atmamışdır. Cəzasızlıq bir problem olaraq qalmışdır.

Bölmə 1. Şəxsiyyətin toxunulmazlığına hörmət, o cümlədən:

a. Həyatdan əsassız və ya qeyri-qanuni məhrumetmə

İl ərzində hökumət və ya onun nümayəndələri tərəfindən hər hansı əsassız və ya qeyri-qanuni qətlin törədilməsi barədə məlumat verilməmişdir. Buna baxmayaraq insan haqlarının monitorinqini həyata keçirənlər tərəfindən verilən məlumata əsasən polis və ya hərbi təcridxanalarda ən azı doqquz nəfər həyatını itirmişdir.

Məsələn, 13 yanvar tarixdə Elvin Əsgərov Bakı şəhər Nizami Rayon Polis idarəsinin təcridxanasında vəfat etmişdir. Polisin verdiyi məlumata əsasən Əsgərov polisdən qaçarkən bir neçə dəfə yığılıb aldığı zədələrdən keçinmişdir. Yerli qeyri-hökumət təşkilatları (QHT-lər) və Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) nümayəndələri zədələrin məhkəmə tibbi-ekspertiza tərəfindən çəkilmiş fotosəkillərinə əsaslanaraq bu iddianın daha az inandırıcı olduğunu bildirmişlər. Əsgərovun ailəsi özlərinin şübhələrini irəli sürdükdən sonra, ailənin vəkili Xəlid Bağırov polisə qarşı böhtan atdığına görə hökumətin təsiri altında olan Vəkillər Kollegiyasından uzaqlaşdırılmışdır.

28 avqust tarixdə Turac Zeynalov Naxçıvan Muxtar Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxanasında vəfat etmişdir. Əvvəlcə nazirlik iddia etmişdir ki, ölüm halı dəri xərcəngi ilə əlaqədar olmuşdur və onun sinəsində, arxa nahiyəsində və qarnındakı yanıqlar və zədələr aldığı şüa terapiyası nəticəsində yaranmışdır. Bu fikirlər QHT-lər tərəfindən şübhə altına alınmışdır. Zeynalovun yas mərasimində nümayiş edilmiş və 6 dekabr tarixdə internet vasitəsilə yayılmış video yazıda onun üzərində zorakılıq əlamətlərinin olduğu görünmüşdür.

Ermənistanın dəstəyi ilə etnik erməni separatçıları Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsi və onun ətrafındakı yeddi rayonu üzərində nəzarəti davam etdirmişdir. İl ərzində Dağlıq Qarabağ münafişəsi nəticəsində hər iki tərəfi ayıran hərbişdirilmiş təmas xətti boyunca atışmalar davam etmişdir və hər iki tərəfdən çoxsaylı insan tələfatına səbəb olmuşdur. Təmas xəttində mülki şəxslər arasında baş vermiş tələfatlarla bağlı rəqəmlər təqdim edilməmişdir.

AZƏRBAYCAN

Orduda pis rəftar halları geniş yayılmış və bəzən ölümlə nəticələnmişdir. Yerli insan haqlarının müdafiəsi təşkilatlarının verdikləri məlumata əsasən il ərzində orduda ən azı 97 ölüm halı baş vermişdir, bunlardan 83-ü qeyri-döyüş ölüm hadisəsi olmuşdur, o cümlədən 17 əsgər öz hərbi yoldaşları tərəfindən qətlə yetirilmişdir, 12 nəfər intihar etmişdir və doqquz nəfər isə naməlum şəraitdə həyatını itirmişdir.

b. İtkin düşmə

İl ərzində siyasi motivlər səbəbindən hər hansı itkin düşmə halı barədə məlumat verilməmişdir. Əsir və İtkin Düşmüş, Girov Götürülmüş Vətəndaşlarla Əlaqədar Dövlət Komissiyasının verdiyi məlumata əsasən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində 4046 nəfər Azərbaycan vətəndaşı itkin düşmüş şəxslər siyahısına daxil edilmişdir. Komitənin verdiyi digər məlumata əsasən üç nəfər Ermənistan hərbiçisi və bir nəfər mülki şəxs Azərbaycan ərazisini tərk etmişdir. BMT-in Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığının (UNHCR) yerli nümayəndəliyi qeyd olunan üç nəfər hərbiçini üçüncü ölkəyə yola salmışdır və Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsi (BQXK) isə mülki şəxsin Ermənistana qayıtmasını təmin etmişdir. Dövlət Komitəsi eyni zamanda BQXK-in vasitəçiliyi altında bir nəfər Azərbaycan əsgərinin geri qaytarıldığı haqqında məlumat vermişdir.

BQXK Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində itkin düşmüş şəxslərin işinin araşdırılmasını davam etdirmişdir və hökumətlə birlikdə itkin düşmüş şəxslərin vahid siyahısının hazırlanması üzərində çalışmışdır. İlin sonunda qohumları tərəfindən BQXK-yə axtarış üçün edilmiş müraciətlərə əsasən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində 4603 nəfərin taleyi naməlum olaraq qalmışdır və BQXK-in Azərbaycandakı nümayəndəliyi Dağlıq Qarabağ da daxil olmaqla 4193 halı nəzərdən keçirmişdir.

BQXK hərbi və mülki əsirlərə xüsusi diqqət yetirməyə davam etmişdir və il ərzində onların beynəlxalq humanitar hüquq əsasında müdafiə olunmalarını təmin etmək məqsədilə hər ay onlara baş çəkmişdir. BQXK hərbi və mülki əsirlər və onların ailələri arasında Qırmızı Xaç vasitəsilə müntəzəm məlumat mübadiləsini təmin etmişdir və onlara əlaqəni bərpa etməyə və bir-birlərindən xəbər tutmağa yardım göstərmişdir. Hökumətin verdiyi məlumata əsasən BQXK bir nəfər hərbi əsirin və bir nəfər mülki əsirin vətənə qaytarılmasına kömək etmişdir.

c. İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan davranmış yaxud cəza

Konstitusiyaya və cinayət məəcəlləsinə bu cür əməlləri qadağan edir və 10 ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzasını nəzərdə tutur. Buna baxmayaraq etibarlı mənbələrin verdikləri məlumata əsasən təhlükəsizlik qüvvələri saxlanılan şəxsləri etirafa vadar etmək məqsədilə döymüş, nümayişçiləri və jurnalistləri təhqir etmiş və hərbiçilər öz tabeçiliyində olanlara qarşı fiziki

AZƏRBAYCAN

təzyiq göstərmişlər. Məlumatlara əsasən bu cür pis rəftar hallarının əksəriyyəti saxlanılan şəxslər polis məntəqələrində olduqları müddətdə baş vermişdir və bir çox saxlanılanların bildirdiyinə əsasən onlara qarşı edilən təzyiqlər istintaq təcridxanalarına aparıldıqdan sonra dayandırılmışdır.

Yerli insan haqları müşahidəçilərinin verdikləri məlumata əsasən təhlükəsizlik qüvvələri il ərzində təcridxanada olan 136 nəfərə işgəncə vermiş və ya pis rəftar etmişdir, 2010-cu illə müqayisədə bu rəqəm 169 nəfər təşkil etmişdir; ən azı doqquz nəfər şəxs təcridxanada həyatını itirmişdir (bax bölmə 1.a.). Cəzasızlıq problem olaraq qalmışdır. Verilən məlumatlara əsasən pis rəftar olunduqlarını iddia edən saxlanılanların müstəqil məhkəmə tibbi ekspertizasına cəlb olunmasına qarşı dövlət orqanları de-fakto qadağa qoymuşdur və onların vəkillə təmin olunmalarını yubatmışdır.

Demokratiya fəalı Bəxtiyar Hacıyev 24 yanvar tarixdə hərbi xidmət keçməkdən boyun qaçırmaqda ittiham edilərək həbs olunmuşdur və verilən məlumata əsasən 4 mart tarixdə zəminliyə buraxılması müraciəti rədd edildikdən dərhal sonra o döyülmüş və zorlanma ilə hədələnmişdir (bax bölmə. 1.e.). “Human Rights Watch” (HRW) təşkilatının verdiyi məlumata əsasən Hacıyevin vəkili Elçin Namazov müdafiə etdiyi şəxslə 5 mart tarixdə keçirdiyi görüş zamanı onun boynunda açıq yara, göz nahiyəsində qançırılar və burnunda hematomanın olduğunu müşahidə etmişdir. Verilən məlumata əsasən Namazov bunun araşdırılması barədə Baş Prokurorluğa müraciət etmişdir və qeyd etmişdir ki, Hacıyevin vəziyyəti ilə bağlı tibbi hesabat saxlama mərkəzinin həkimi tərəfindən hazırlanmışdır. Ombudsmanın nümayəndələri 7 mart tarixdə Hacıyevə baş çəkmişlər və onun boyun nahiyəsində bir düym ölçüsündə sıyrıntı olduğu barədə məlumat vermişlər. Ombudsman Aparatı zorakılıq halının araşdırılması barədə baş prokurora müraciət etmişdir. 18 mart tarixdə Baş Prokurorluqdan verilən cavaba əsasən hər hansı zorakılıq halının baş verdiyi təsdiqlənməmişdir və Prokurorluq bunu 5 dekabr tarixdə Ali Məhkəmədə keçirilmiş dinləmədə də təkrarən qeyd etmişdir.

Yerli müşahidəçilər il ərzində hərbi hissələrdə hədələmə və pis rəftar, o cümlədən fiziki və cinsi zorakılıq hallarının geniş yayılması barədə məlumatlar vermişlər. Onlayn rejimdə fəaliyyət göstərən mənbələrin verdiyi məlumata əsasən bir insident zamanı əsgər Zakir Quliyev 20 fevral tarixdə atəş açaraq altı nəfər yoldaşını qətlə yetirmiş və bundan sonra işə intihar etmişdir, bunun baş verməsinə səbəb əsgər yoldaşı Nurlan Suanverdiyevin ona qarşı olan pis rəftarı olmuşdur. Mənbələrin istinad etdikləri prokurorun verdiyi bəyanata əsasən Quliyevin xidmət etdiyi hərbi hissənin doqquz nəfər zabiti həbs edilmiş və barələrində Gəncə şəhər məhkəməsində ayrı-ayrı hallar üzrə zorakılıq və pis rəftar ittihamları ilə araşdırma aparılmışdır. Hərbi hissənin komandiri tutduğu vəzifəsindən kənarlaşdırılmışdır. Dövlət orqanları Suanverdiyevi rüşvət almaqda, digər

AZƏRBAYCAN

əsgərlərə qarşı zor tətbiq etməkdə və səlahiyyətlərindən sui-istifadə etməkdə ittiham etmişlər. İlin sonunda onun işi üzrə araşdırma hələ də davam etmişdir. İnsident nəticəsində qətlə yetirilmiş əsgərlərin valideynləri yazılı formada prezidentə müraciət edərək istintaqın ədalətsiz və qeyri-şəffaf keçirilməsindən şikayət etmişlər.

Həbsxana və müvəqqəti saxlama təcridxanalarının şəraiti

Həbsxana şəraiti ağır olaraq qalmışdır və infrastrukturun təkmilləşdirilməsinin davam etdirilməsinə baxmayaraq bəzi həbsxanalardakı şərait həyat üçün təhlükəli olmuşdur. Çox sayda məhbusun bir yerdə saxlanması, qeyri-adekvat qidalanma, istilik və ventilyasiya sisteminin olmaması, su çatışmazlığı və zəif tibbi xidmət kimi amillərin birləşməsi yoluxucu xəstəliklərin yayılması probleminə səbəb olmuşdur.

Həbsxanalarda olan məhbusların sayı təxminən 20 000 nəfər təşkil etmişdir. Bunlardan 13,5 faizi istintaq təcridxanalarında olmuşlar, 2,1 faizi isə qadınlardan ibarət olmuşdur. Həbsxana sistemində zorlama halları barədə məlumatlar çox az hallarda verilmişdir.

BQXK-ya əsasən hökumət yeni müəssisələr inşa etdirməklə və mövcud təcridxanaların müasirləşdirilməsini həyata keçirməklə təcridxanaların şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atmışdır. İl ərzində Ədliyyə Nazirliyi BQXK tərəfindən başlanılmış təcridxanalarda vərəm xəstəliyinə qarşı mübarizə kampaniyasının həyata keçirilməsini öz üzərinə götürmüşdür və mütəxəssislər tərəfindən bu proqram regionda nümunəvi fəaliyyət kimi nəzərdən keçirilmişdir.

İnfrastrukturun yaxşılaşdırılması fəaliyyətinin davam etdirilməsinə baxmayaraq əksər həbsxanalar Sovet dövründə inşa edilmiş müəssisələrdir və onlar beynəlxalq standartlara cavab verməmişlər. Dövlət orqanları məhbusların fiziki hərəkətlər etmələrinə, eləcə də vəkilləri və ailə üzvləri ilə görüşlərə məhdudiyətlər qoymuşdur. Məhbusların işləmələri və ya təlimlərdə iştirak etmələri üçün çox az sayda imkanlar olmuşdur. Keçmiş məhbusların bildirdiyinə əsasən gözətçilər məhbusları döyməklə və ya izolyatorlarda saxlamaqla cəzalandırmışlar. Yerli və beynəlxalq müşahidəçilər Qobustan qapalı həbsxanasındakı şəraitin pis olması barədə məlumatları təqdim etməyə davam etmişlər.

Ədliyyə Nazirliyinin verdiyi məlumata əsasən il ərzində 113 nəfər həbsdə olarkən həyatını itirmişdir və bu rəqəm 2010-cu ildə qeydə alınmış ölüm hallarından 106 nəfər çoxdur. Nazirliyin məlumatına əsasən 746 məhbus vərəm xəstəliyindən müalicə olunmuşdur, 2010-cu ildə bu göstərici 497 nəfər təşkil etmişdir. Həbsxana müəssisələrində baş verən ölüm hallarının

AZƏRBAYCAN

əksəriyyəti vərəm xəstəliyi ilə bağlı olmuşdur, lakin Ədliyyə Nazirliyinin məlumatına əsasən bu xəstəlik səbəbindən baş verən ölüm halları azalmış və 24 nəfər təşkil etmişdir. Hökumətin verdiyi məlumata əsasən məhbuslar və saxlanılanlar arasında baş verən ölüm hallarının digər əsas səbəbləri xərçəng (13), QİÇS (6) və intihar (10) olmuşdur.

Daxili İşlər Nazirliyi istintaq təcridxanasında baş vermiş iki intihar halı barədə məlumat vermişdir. Bu ölüm halları ilə əlaqədar dövlət orqanları üç zabiti, o cümlədən bir təcridxana müəssisəsinin rəisini işindən azad etmiş və digər təcridxana müəssisəsinin rəisinə işində yol verdiyi səhlənkərliyə görə töhmət vermişdir.

İstintaq təcridxanalarında kişilər və qadınlar bir yerdə saxlanılmışlar, lakin buna baxmayaraq hökm oxunduqdan sonra bütün qadınlar ayrıca həbsxanaya yerləşdirilmişlər. Yerli QHT müşahidəçilərinin verdikləri məlumata əsasən qadın məhbuslar kişi məhbuslara nisbətən daha yaxşı şəraitdə yaşamışlar, müşahidəçilər onlara daha tez-tez baş çəkmişlər və onların təlim və digər fəaliyyətlərlə məşğul olmaq imkanları daha çox olmuşdur.

Yetkinlik yaşına çatmayanların onlar üçün ayrılmış xüsusi müəssisələrdə saxlanılması nəzərdə tutulsa da, beynəlxalq müşahidəçilərin verdikləri məlumata əsasən bəzi uşaqlar böyüklərlə bir yerdə saxlanılmışlar. Məhbusların ailə üzvləri ilə görüşmək imkanları olmuşdur və onlara dini ayinlərə əməl etməyə icazə verilmişdir. Əksər məhbuslar məhkəmə orqanlarına və ombudsman aparatına hər hansı senzura olmadan şikayət müraciəti edə bildiklərini desələr də, yerli QHT-lərin məlumatına əsasən ciddi rejimli həbsxanalarda olan məhbusların bəziləri məhkəmə orqanlarına şikayət etməkdə çətinlik çəkmişlər. Həbsxana rəhbərliyi müntəzəm olaraq məhbusların yazışmalarını oxumuşdur. Həbsxana uçot sistemi lazımi səviyyədə təşkil edilmişdir. İnsan hüquqları üzrə yerli ombudsman və Naxçıvan Muxtar Respublikasının ombudsmanı məhbuslar da daxil olmaqla müxtəlif insan haqlarının pozulması barədə şikayətlər qəbul etmişlər.

Daxili İşlər Nazirliyinin 26 yanvar tarixdə açıqladığı məlumata əsasən nazirlik təcridxana müəssisələrinin təmiri üçün 236 000 manat (295 000 ABŞ dolları) vəsait ayırmışdır. Nazirliyin verdiyi məlumata əsasən il ərzində İnsan Alverinə Qarşı Mübarizə İdarəsi və Bakı şəhərinin Nəsimi və Sabunçu rayonlarının polis idarələri, eləcə də Abşeron, Samux, Hacıqabul, Tovuz və Quba rayonlarının polis idarələri üçün yeni istintaq təcridxanaları inşa olunmuşdur. Nazirlik Biləcəri Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsinin və Bakı şəhərinin Xətai, Binəqədi və Yasamal rayonlarının, eləcə də Ağdaş, Ağsu, Goranboy, Xocalı, Ucar, Biləsuvar, Bərdə, Qax, Qazax, Qobustan, Zaqatala, İmişli, Yevlax, Xızı, Cəlilabad, Şirvan, Saatlı, Qəbələ və Beyləqan rayonlarının istintaq təcridxanalarını təmir etdirmişdir. İlin sonunda Bakı şəhərinin Nəsimi

AZƏRBAYCAN

Rayon Polis İdarəsində, eləcə də Sumqayıt və Lənkəran polis idarələrində təmir-bərpa işləri davam etmişdir.

Ədliyyə Nazirliyinin verdiyi məlumata əsasən il ərzində nazirlik 4, 8, 9, 12, 13, 14, 16 və 17 sayılı cəzaçəkmə müəssisələrini təmir etdirmişdir. Nazirliyin verdiyi digər məlumata əsasən 2, 5 və 16 sayılı cəzaçəkmə müəssisələrində müalicə məntəqələri, xəstələrə qulluq məntəqələri yaradılmış və istilik sistemi çəkilmişdir. Eyni zamanda Bakı şəhər istintaq təcridxanasında doqquz blokdan beşinin inşasının yekunlaşdığı barədə məlumat verilmişdir. Nazirlik Şəki şəhərində qarışıq rejimli pentensiar müəssisənin inşasına başlamışdır.

Hökumət beynəlxalq və yerli humanitar və insan haqlarının müdafiəsi qruplarının, o cümlədən BQXK, Avropa Şurasının İşgəncələrin Qarşısının Alınması üzrə Komitəsinin (AŞİQAK), ATƏT, Avropa İttifaqının (üzv ölkələrin bəzilərinin nümayəndəliklərinin müşayiəti ilə) və İşgəncələrə Qarşı Azərbaycan Komitəsinin bəzi həbsxanalara səfərlər etməsinə icazə vermişdir. 2009-cu ildən bəri Ədliyyə Nazirliyi İşgəncələrə Qarşı Azərbaycan Komitəsindən nazirliyin təbəçiliyində olan müəssisələrə səfər etməzdən öncə bildiriş əldə etməyi tələb etmişdir, lakin Daxili İşlər Nazirliyi öz təbəçiliyində olan istintaq təcridxanalarına komitə üzvlərinin dərhal səfər etməsinə icazə verməyə davam etmişdir. BQXK-in Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar saxlanılmış hərbi və mülki əsirlər, eləcə də Ədliyyə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi və Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təbəçiliyində olan müəssisələrdə saxlanılan şəxslərlə heç bir maneə olmadan görüşmək imkanı olmuşdur.

İctimai Komitə kimi tanınan, hökumət və insan haqlarının müdafiəsi qruplarının birgə təmsil olunduqları həbsxanaların monitorinqi qrupu həbsxanalara səfər etmək imkanı əldə etmişdir, lakin bu, Pentensiar Xidmətə əvvəlcədən məlumat verməklə mümkün olmuşdur. Bununla belə, il ərzində verilən məlumatlara əsasən bəzi hallarda qrup üzvləri hətta əvvəlcədən məlumat versələr də həbsxanalara səfər etməkdə çətinlik çəkmişlər. Bütün bunlara baxmayaraq Komitə 22 monitorinq səfərini həyata keçirmiş və 369 məhbusa məsləhətlər vermişdir.

d. Əsassız həbs yaxud saxlama

Əsassız həbs və ya saxlama qanunla qadağan olunsa da, təcrübədə hökumət ümumilikdə bu qadağalara əməl etməmiş və cəzasızlıq problem olaraq qalmışdır.

Polis və təhlükəsizlik orqanlarının rolu

AZƏRBAYCAN

Daxili İşlər və Milli Təhlükəsizlik Nazirlikləri daxili təhlükəsizliyin təmin olunmasına cavabdehdir və birbaşa Prezidentə tabedirlər. Daxili İşlər Nazirliyi yerli polis qüvvələrinə nəzarət edir və yerli mülki müdafiə qoşunları nazirliyin tabeliyindədir. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin özünün ayrıca daxili təhlükəsizlik qüvvələri vardır.

ATƏT-in Bakıdakı missiyasının verdiyi məlumata əsasən mart və aprel aylarında dinc şəraitdə keçirilmiş nümayişlərdə polis tərəfindən tətbiq edilmiş kütləyə nəzarət taktikası əvvəlki dövrlərlə müqayisədə “daha müvafiq, mütənasib və ölçülmüş” olmuşdur və ATƏT tərəfindən keçirilmiş təlimlərdə öyrədilmiş standartları əks etdirmişdir.

Təhlükəsizlik qüvvələri ümumilikdə cəzasız hərəkət edə bilsələr də, hökumət il ərzində Daxili İşlər Nazirliyinin 248 əməkdaşına qarşı tədbir görüldüyünü, 24 nəfərin tutduğu vəzifədən azad edildiyini, 10 nəfərin rütbəsinin aşağı salındığını və 214 nəfərə qarşı digər intizam xarakterli cəzalandırma tədbirlərinin görüldüyünü bildirmişdir. Nazirliyin verdiyi digər məlumata əsasən vətəndaşların hüquqlarını pozduğuna görə nazirliyin 175 nəfər əməkdaşı intizam məsuliyyətinə cəlb edilmişdir.

Ədliyyə Nazirliyinin verdiyi məlumata əsasən il ərzində vətəndaşların qanuni hüquqlarına maneə yaratdığına görə nazirliyin 474 nəfər əməkdaşı tənbeh edilmişdir. Nazirlik səkkiz hal üzrə 11 nəfər əməkdaşı barəsində istintaq aparılması üçün Baş Prokurorluğa müraciət etmişdir. İl ərzində doqquz nəfər əməkdaş saxtakarlıqda, mənimləmə və/ya səlahiyyətindən sui-istifadə etmə ilə ittiham edilmişdir və onlardan dördü barəsində hökm oxunmuşdur. İlin sonunda iki istintaq araşdırması davam etmişdir.

Hərbi Prokurorluq 2011-ci ildə Müdafiə Nazirliyinin 47 nəfər əməkdaşına qarşı 37 cinayət işinin açıldığını bildirmişdir. Eyni zamanda il ərzində 54 nəfər əməkdaş tabeliyində olanlara qarşı münasibətdə səlahiyyətlərindən sui-istifadə etdiyinə görə tənbeh edilmişdir. Bundan əlavə, Hərbi Prokurorluq 12 nəfər hərbi əməkdaşa və hərbi komissarlığın bir nəfər mülki əməkdaşına qarşı ittiham irəli sürmüşdür.

Həbs prosedurları və saxlama yerində rəftar

Qanuna əsasən saxlanılan, həbs edilən və ya hər hansı cinayətdə ittiham olunan şəxslərə onların hüquqları, həbs olunmalarının səbəbi dərhal izah edilməli və müvafiq hüquqi proseslə təmin olunmalıdırlar. Təcrübədə hökumət bu müddəalara əməl etməmişdir.

Qanunda polisə həbs orderi olmadan hər hansı şəxsi 48 saat ərzində saxlamağa və dindirməyə icazə verilir. Buna baxmayaraq həbs orderi olmadan polis vətəndaşları bir neçə gün saxlamışdır.

AZƏRBAYCAN

Hüquqşünasların bildirdiyinə əsasən bəzi hallarda hakimlər həbs orderini saxlanma halı baş verdikdən sonra vermişlər.

Qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq hakimlər saxlanılan şəxslər barəsində 48 saat ərzində inzibati saxlama qərarı qəbul etmişlər, lakin bəzən bu şəxslər vəkillə təmin edilməmişlər. Yerli müşahidəçilərin bildirdiyinə görə 11 mart tarixdə siyasi islahatların keçirilməsinin tələb edildiyi birinci etiraz aksiyasında saxlanılmış səkkiz nəfərdən yeddisi yuxarıda qeyd olunan hallarla üzləşmişlər.

“Amnesty İnternational” (AI) və “Human Rights Watch” (HRW) təşkilatlarının bildirdiyinə görə 2 aprel tarixdə baş vermiş nümayişlərdən əvvəl və sonra saxlanılan şəxslər də bu hallarla üzləşmişlər. İnzibati saxlama müəssisələrində olan şəxslər istintaq təcridxanalarına yerləşdirilmiş və bəlkə də 15 günə qədər burada saxlanılmışlar. Məsələn, insan haqları üzrə vəkil Vidadi İsgəndərov 17 aprel tarixdə keçirilən etiraz aksiyasına gedərkən yolda həbs edilmiş və bundan sonra Nəsimi Rayon Məhkəməsi tərəfindən onun barəsində 15 günlük inzibati həbs cəzası çıxarılmışdır. 15 gündən sonra isə o, səsvermə hüququnun yerinə yetirilməsinə mane olmaqda və 2010-cu il parlament seçkilərində seçki komissiyasının fəaliyyətinə müdaxilə etməkdə ittiham olunaraq barəsində çıxarılmış həbs müddəti üç ay uzadılaraq istintaq təcridxanasına köçürülmüşdür.

Qanuna əsasən hər bir şəxsin saxlanıldığı andan etibarən vəkillə təmin olunmaq hüququ vardır. Təcrübədə vəkil ilə təmin olunma, xüsusilə Bakı şəhərindən kənarında aşağı səviyyədə olmuşdur. Qanunla buna hüquqları olsa da, çox vaxt saxlanılan imkansız şəxslərin bu hüquqları təmin edilməmişdir. Ailə üzvlərinin verdikləri məlumat əsasən dövlət orqanları bəzi hallarda onların ailələri ilə görüşmələrini, xüsusilə istintaq təcridxanalarında məhdudlaşdırmışlar və müəyyən hallarda saxlanılan şəxslər barəsində informasiyanı gizlətmişlər. Bəzən ailə üzvlərinin saxlanılan qohumları barəsində hər hansı məlumat əldə etmələri bir neçə gün çəkmişdir.

Fərdi şəxslərin bəzən saxlanılanlara zəmin durmalarına icazə verilməsinə, istintaq araşdırması zamanı onların azadlığa buraxılmasına nail olmalarına baxmayaraq rəsmi və təcrübədə tətbiq edilən zəminliyə buraxılma sistemi olmamışdır. Bundan əlavə bəzi hallarda dövlət orqanları istintaq mərhələsində müttəhimləri müstəqil şəkildə azad etmişlər. Bəzi hallarda siyasi cəhətdən şübhəli bilinən şəxslər polis nəzarəti altında bir neçə saat və ya bəzən bir neçə gün ətraf mühitdən təcrid olunmuş vəziyyətdə saxlanılmışlar.

Əsassız həbs: İl ərzində əsassız, çox vaxt polisə qarşı müqavimət göstərməkdə yalandan ittiham olunmaqla baş verən həbs halları problem olaraq qalmışdır, bu xüsusilə yaz mövsümündə baş vermiş çoxsaylı dinc nümayişlərdə daha çox müşahidə edilmişdir. Həbs və saxlama qaydalarının

AZƏRBAYCAN

polis tərəfindən pozulması barədə də məlumatlar verilmişdir. Bu kimi hallar xüsusilə dinc siyasi nümayişlər keçirməyə cəhd göstərən müxalifət partiyalarının üzvlərinin polis tərəfindən saxlanılması zamanı baş vermişdir.

İstintaq təcridxanalarında uzun müddət ərzində - 18 aya qədər saxlanma halları baş vermişdir. Baş prokuror müntəzəm şəkildə qanunla icazə verilən məhkəmədən əvvəl ilkin üç aylıq saxlama müddətini istintaq başa çatana qədər sonradan bir neçə ay müddətinə uzatmışdır.

Amnistiya: 28 may tarixdə Prezident bir neçə nəfəri, o cümlədən həbs edilmiş və bu həbsin bir çoxları tərəfindən siyasi motivlərə bağlı olduğu hesab edilən jurnalist Eynulla Fətullayevi və dövlətin şəxsi əmlakı məcburi özgəninkliləşdirmək hüququndan istifadə zamanı mülkiyyət sahiblərinə ödənilməli olan təzminatı mənimsəməkdə ittiham edilmiş Bakı şəhər İcra Hakimiyyəti Başçısının keçmiş birinci müavini Eldəniz Lahıçovu əfv etmişdir.

26 dekabr tarixdə Prezident QHT-lərin siyasi məhbuslar siyahısında olan üç məhbusu da əfv etmişdir, bunlar fevral ayında həbs edilmiş və 4 may tarixdə narkotik maddə saxladığına görə ittiham edilərək barəsində iki il altı ay müddətinə həbs qərarı çıxarılmış Cabbar Savalan, 1995-ci il qiyamında iştirak etdiyinə görə məhkum edilmiş keçmiş xüsusi təyinatlı polis dəstəsinin komandiri Nizami Şahmuradov və dövlət çevrilişində iştiraka görə ittiham edilmiş Bakı şəhərinin keçmiş prokurorunun sürücüsü Mehman Məmmədov olmuşdur.

e. Ədalətli və açıq məhkəmə prosesinin aparılmasından imtina

Məhkəmə hakimiyyətinin qanunla müstəqil olması nəzərdə tutulsa da, təcrübədə hakimlər icraedici qanaddan ayrı, müstəqil fəaliyyət göstərməmişlər. Məhkəmə sistemi korrupsiyalaşmış və səmərəsiz fəaliyyət göstərmişdir. Çıxarılmış hökmlər çox vaxt məhkəmə prosesində təqdim edilmiş dəlillərlə bağlı olmamışdır.

Hakimiyyətin icraedici qanadı məhkəmə hakimiyyəti üzərində güclü təsir göstərməyə davam etmişdir. Hakimliyə namizədlərin imtahanını həyata keçirən Məhkəmə-Hüquq Şurası Ədliyyə Nazirliyinin nəzarətində olmuşdur.

Etibarlı mənbələrdən verilən məlumatlara əsasən hakimlər və prokurorlar xüsusilə beynəlxalq müşahidəçilərə maraqlı olan məhkəmə işləri zamanı prezident administrasiyasından və Ədliyyə Nazirliyindən göstərişlər almışlar. Etibarlı mənbələrin verdikləri digər məlumatlara əsasən hakimlər müntəzəm şəkildə rüşvət almışlar. Nazirliyin verdiyi məlumata əsasən Məhkəmə Şurası 2011-ci ildə iki nəfər hakimi tutduğu vəzifəsindən azad etmiş, bir nəfəri digər bir vəzifəyə

AZƏRBAYCAN

keçirmiş və dörd nəfəri tənbeh etmişdir. Digər 17 nəfər hakimə qarşı isə müxtəlif formada daha yüngül inzibati cəza növləri tətbiq edilmişdir.

“Human Rights Watch” təşkilatının verdiyi məlumata əsasən dövlət orqanları saxtalaşdırılmış məhkəmə prosesi zamanı seçkiyə müdaxilə ittihamını əsaslandıracaq kifayət qədər sübut olmadan və İsgəndərovun vəkili onun müdafiəsi üçün təqdim etdiyi dəlilləri nəzərə almadan insan hüquqları üzrə vəkil Vidadi İsgəndərov barəsində hökm çıxarmışlar. İsgəndərovun vəkili Xalid Bağırov isə Elvin Əsgərovun işi ilə əlaqədar polisə qarşı böhtan atmaqda ittiham olunaraq vəkillər kollegiyasından uzaqlaşdırılmışdır (bax bölmə 1.a.).

Məhkəmə prosedurları

Qanun dövlət, kommertiya və ya peşəkar sirlər və yaxud məxfi, şəxsi və ya ailə məsələləri ilə bağlı olan işlər istisna olmaqla açıq məhkəmənin keçirilməsini nəzərdə tutur. Cinayət işlərində təqsirsizlik prezumpsiyası, eləcə də, müttəhimin dəlilləri nəzərdən keçirmək, şahidlərlə üzləşdirilmək və məhkəmə prosesində sübutlar təqdim etmək hüququ, imkansız müttəhimlərin məhkəmə tərəfindən təsdiq edilmiş vəkillə təmin olunmaq hüququ, müttəhimlərin və ittihamçıların vəsatət qaldırmaq hüquqları bütün bunlar qanunla nəzərdə tutulsa da təcrübədə bu müddəalara heç də həmişə əməl edilməmişdir. Təqsirsizlik prezumpsiyası açıq-aşkar pozulmasa da, ittiham olunan şəxsin qandallanaraq qıfıllanmış dəmir qəfəsdə məhkəmənin qarşısına çıxarılması bu hüququn dolayılı yolla pozulmasına gətirib çıxartmışdır. Bununla belə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (İHAM) tərəfindən 31 may tarixdə qəbul edilmiş və zorakılıq əməlinə təqsirli bilinməyən müttəhimin qəfəsdə saxlanılmasının İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının tələblərinə zidd olduğunu bildiren qərardan sonra dövlət orqanları bu təcrübənin davam etdirilməsini dayandırmışlar.

Hakimlər çox vaxt hökmü açıq şəkildə oxumamışlar və ya onların qərarının arxasında dayanan səbəbləri bildirməmişlər ki, bu da müttəhimin onun barəsində çıxarılmış məhkəmə hökmünün səbəblərindən məlumatsız qalması ilə nəticələnmişdir.

Andlılar məhkəməsindən istifadə edilməmişdir. Xarici və yerli müşahidəçilərin çox vaxt məhkəmə iclaslarında iştirak etmələrinə icazə verilməmişdir. Bəzi dinləmələrdə kiçik və oturmaqların sayı az olan məhkəmə otaqlarından istifadə edilməsi geniş ictimaiyyətin burada iştirakının qarşısını almışdır. Ümumilikdə məhkəmənin vaxtı və keçiriləcəyi yer barəsində informasiya təqdim edilmişdir, lakin buna baxmayaraq burada da bəzi istisnalar olmuşdur, xüsusilə Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəmədə.

Dövlət ittihamçıları və müdafiə tərəfinin vəkillərinin bərabər statusunun konstitusiya ilə müəyyən olunmasına baxmayaraq təcrübədə dövlət ittihamçılarının imtiyazları və hüquqları

AZƏRBAYCAN

müdafiə tərəfindən üstün olmuşdur. Hakimlər mülki işlərdə müdafiə tərəfinin vəkillərini “kifayət qədər səbəb olduğundan” işdən kənarlaşdırmaq hüquqlarını qoruyub saxlamışlar. Cinayət işləri üzrə məhkəmə prosesində maraqların toqquşması və ya müttəhimin vəkili dəyişmək barədə müraciəti olarsa hakimlər müdafiə tərəfinin vəkillərini işdən kənarlaşdırma bilirlər. Hakimlər çox vaxt müdafiə tərəfinin vəkilinin qaldırdığı vəsatətləri, təqdim etdiyi şifahi bəyanatları və dəlilləri qiymətləndirərkən dövlət ittihamçılarının xeyrinə olan qərarlar qəbul etmişlər.

Qanun cinayət işləri üzrə məhkəmə prosesində iştirakı ölkənin hökumətin təsiri altında olan Vəkillər Kollegiyasının (hüquqşünaslar assosiasiyası) üzvləri ilə məhdudlaşdırır. Kollegiyanın üzvləri olan vəkillərin sayı azaldılmışdır, belə ki, 2010 və 2009-cu illərdə üzvlərin sayı müvafiq olaraq 761 və 783 olsa da, ilin sonunda bu rəqəm 738 təşkil etmişdir. Kollegiyanın üzvü olan vəkillərin paytaxtdan kənarında fəaliyyət göstərməsi nisbətən dəyişməz olaraq qalmışdır və bu bütün vəkillərin təxminən 26 faizini təşkil etmişdir. Paytaxt və ölkənin digər bölgələri arasında olan bu qeyri-tarazlıq onu göstərir ki, lisenziyalaşdırılmış hüquqi təmsilçilik imkanları Bakıdan kənarında məhdud olmuşdur.

Qış fəslinin sonunda və yazın əvvəlində müxalifətin keçirdiyi dinc nümayişlərdə iştirak etdiklərinə görə həbs edilmiş və məhkəməyə cəlb edilmiş siyasi müttəhimləri təmsil etdiklərinə görə il ərzində altı nəfər vəkilin lisenziyası Kollegiya tərəfindən ləğv edilmiş və ya onlar üzvlükdən çıxarılmışdır. Kollegiya lisenziyası ləğv edilmiş və ya kənarlaşdırılmış üç nəfərin – Osman Kazımov, Elçin Namazov və Xalid Bağirovun müdafiə vəkilləri üçün müəyyən olunmuş standartların tələblərinə əməl etmədiklərini bəyan etsə də, yerli QHT-lər və beynəlxalq təşkilatlar Kollegiyanın bu qərarının siyasi motivlərə söykəndiyini və qanuni şikayətlərə əsaslanmadığını bildirmişlər. Müşahidəçilər eyni zamanda Kollegiya tərəfindən vəkil Aslan İsmayılovun intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsini də siyasi motivlərlə bağlı olduğunu qeyd etmişlər. Digər vəkillər, o cümlədən Anar Qasımlı, Əsəbəli Mustafayev və Ramiz Məmmədova Kollegiyanın rəyasət heyəti tərəfindən təzyiq göstərildiyi bildirilsə də, rəyasət heyətinin verdiyi məlumat əsasən onlara qarşı hər hansı intizam cəzası tətbiq edilməmişdir.

Rəyasət heyəti Kollegiyanın idarəedici orqanıdır və nizam-intizam komitəsi ilə birlikdə vəkillərin lisenziyasını ləğv etmək və ya kənarlaşdırmaq səlahiyyəti vardır. Rəyasət heyəti 2004-cü ildə beş illik müddətə seçilmişdir və bu müddət 2009-cu ildə başa çatmalı idi.

Qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş dəlillərin istifadəsi konstitusiyaya və qadağan edilir. Bəzi müttəhimlərin onlardan ifadələrin işgəncə və ya zor tətbiq etməklə alındığını iddia etmələrinə baxmayaraq məhkəmələr zor tətbiq olunduğuna əsaslanaraq məhkəmə iddialarını ləğv etməmişlər və zorakılığın baş verdiyini müəyyən etmək üçün hər hansı müstəqil məhkəmə

AZƏRBAYCAN

ekspertizasını keçirməmişlər. Hakimler çox vaxt polisin pis rəftarı ilə bağlı qaldırılmış iddialara məhəl qoymamışlar. İstintaq çox vaxt şübhəli bilinən şəxslərə qarşı fiziki dəlillərin toplanması deyil, əksinə etiraflar əldə etmək üzərində qurulmuşdur. Məhkəməyə çıxarılmış ağır cinayətlər çox vaxt ittihamnamənin oxunması ilə nəticələnmişdir, belə ki, ümumilikdə hakimlər yalnız minimum səviyyədə sübut tələb etmişlər və dövlət ittihamçıları ilə yaxından əməkdaşlıq etmişlər. Nadir hallarda, əgər hakim təqdim edilmiş sübutun müttəhim barəsində hökm çıxarılması üçün kifayət etmədiyini müəyyən etmişdirsə, bu zaman iş əlavə istintaq aparılması üçün prokurorluğa geri qaytarılmış və bu da dövlət ittihamçısına hökm çıxarılması üçün imkan yaratmışdır.

Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Məhkəmə və Ağır Cinayətlərə Dair Hərbi Məhkəmə istisna olmaqla məhkəmələr çox vaxt tərcüməçinin təmin olunmasını təşkil etməmişlər. Dinləmələr zamanı məhkəmələrin Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən haqqı ödənilməklə tərcüməçilərlə müqavilə bağlamaq hüquqları vardır.

Məhkəmə prosesinin stenoqramı təqdim edilməmişdir, ifadə, tərəflərin şifahi çıxışları və məhkəmə qərarlarının qeydləri aparılmamışdır. Bunun əvəzində məhkəmə katibi bir qayda olaraq dağınıq qeydlər aparmış və qeydlərə nəyin daxil edilməsini özü müəyyən etmişdir.

Ölkədə mülki hakimləri olan hərbi məhkəmə sistemi vardır. Müharibə və ya hərbi xidmətlə bağlı olan hər hansı cinayət işlərində qəbul edilmiş ilkin məhkəmə hökmü hərbi məhkəmə tərəfindən dəyişməz olaraq saxlanılmışdır.

Siyasi məhbuslar və saxlanılan şəxslər

Yerli QHT-lərin bildirdiklərinə əsasən hökumət siyasi məhbusları həbsdə saxlamağa davam etmişdir, lakin bu rəqəm 27-65 arasında dəyişmişdir. Hökumət isə siyasi məhbusların saxlanıldığını inkar etmişdir. QHT-lər tərəfindən müəyyən edilmiş siyasi məhbusların sayına həmçinin əvvəlki illərdə həbs edilmiş şəxslər, belə ki, dövlət çevrilişinin təşkilində ittiham olunaraq 2005-ci ildə həbs edilmiş və sonradan rüşvətxorluqda günahkar bilinərək barələrində hökm çıxarılanlar da daxil edilmişdir.

İl ərzində hökumət jurnalist Eynulla Fətullayevi azadlığa buraxmışdır. Digər tərəfdən isə dövlət orqanları “Amnesty International” (AI) tərəfindən “vicdan məhbusları” kimi təsvir edilən siyasi cəhətdən fəal olan 17 nəfəri həbs etmiş, məhkəməyə cəlb etmiş və barələrində hökm oxunmuşdur.

Məsələn, 1990-cı ildə Sovet qoşunları tərəfindən Bakı şəhərində qətlə yetirilmiş 100-dən çox dinc sakinin xatirəsini yad etmək məqsədilə 20 yanvar tarixdə təxminən 100 nəfər müxalifət

AZƏRBAYCAN

fəalları yürüş keçirmişlər. Polislə olan qarşıdurmadan sonra fəallara şəhidlərin məzarlarına yaxınlaşmaq və üzərilərinə gül qoymağa icazə verilmişdir, lakin polis gənc fəallardan biri olan Cabbar Savalanın əlində saxladığı plakata müsadirə etmişdir. Bir sıra ərəb ölkələrində demokratiya çağırışları ilə keçirilmiş nümayişlərdən sonra 4 fevral tarixdə Savalan özünün “facebook” sosial şəbəkəsindəki səhifəsində, eləcə də müxalifət qruplarından ibarət olan İctimai Palatanın “facebook” səhifəsində “qəzəb günü”nün keçirilməsinə çağırmışdır. 5 fevral tarixdə dövlət orqanları Savalanı həbs etmiş və 4 may tarixdə o, tiryək saxladığına görə ittiham edilərək iki il altı ay müddətinə azadlıqdan məhrum edilmişdir. Yerli və beynəlxalq müşahidəçilər Savalanın həbsinin siyasi motivlərlə bağlı olduğunu bildirmiş və onun barəsində çıxarılmış hökmün dəlillərlə sübut olunmadığını qeyd etmişlər. Prezident Savalanı 26 dekabr tarixdə əfv etmişdir.

Bir çoxları tərəfindən siyasi motivlərə söykəndiyi hesab olunan digər bir halda gənc fəal və parlament seçkilərində müstəqil namizəd Bəxtiyar Hacıyev 11 mart tarixdə etiraz aksiyalarının təşkil olunması üçün internet vasitəsilə çağırışlar etdikdən sonra 24 yanvar tarixdə həbs edilmiş, və 4 mart tarixdə onun zəminliyə çıxmaq barədə müraciəti rədd edilmişdir. Hacıyev hərbi xidmət keçməkdən yayındığına görə 18 may tarixdə iki il azadlıqdan məhrum edilmişdir. O, konstitusiyaya icazə verilən alternativ hərbi xidmət keçmək üçün müraciət etmişdir. Hökumət yönümlü Lider Televiziyası iyun və iyul aylarında Harvard Universitetinin məzunu olan Hacıyevin nüfuzdan salınmasına yönəlmiş kampaniya keçirmişdir və onun vətənpərvərliyini və həqiqətən də Harvard Universitetinin məzunu olub-olmadığını şübhə altına almışdır. Hacıyevin ailəsi və onun keçmiş müəllimləri bu kampaniyaya qarşı etirazlarını bildirmişlər.

Aİ təşkilatının “vicdan məhbusları” arasında olan digər ictimai xadimlər sırasına Musavat Partiyasının rəsmisi Arif Hacı, insan haqları üzrə vəkil və parlament seçkilərində keçmiş namizəd Vidadi İsgəndərov və Xalq Cəbhəsi Partiyasının rəhbərliyində təmsil olunan Sahib Kərimov da daxil edilmişdir.

Müxalifət qəzetlərinin yazdıqları məlumatlara əsasən yaz mövsümündə keçirilmiş nümayişlər zamanı polis 11 mart tarixdə planlaşdırılmış nümayişlərdən bir neçə gün əvvəl ən azı on bir fəali inzibati qaydada saxlamış, eləcə də 11 mart tarixdə 26 nəfər, 12 mart tarixdə 64 nəfər saxlanılmışdır. Bundan əlavə 2 aprel tarixə planlaşdırılmış nümayişdən dörd gün əvvəl 13 nəfər, 2 aprel tarixdə 112 nəfər və 17 aprel tarixdə 64 nəfər polis tərəfindən saxlanılmışdır. İnzibati qaydada saxlanılma altı gündən 15 günə qədər davam etmişdir. Mart və aprel aylarında keçirilmiş nümayişlərdə iştirak etmiş 350 nəfərdən çox digər şəxslər polis tərəfindən qısa

AZƏRBAYCAN

müddətə saxlanılmış və onlara qarşı hər hansı ittiham irəli sürülmədən həmin gün azad edilmişlər.

İnsan haqları üzrə regional məhkəmələrin çıxartdıqları qərarlar

Vətəndaşların insan haqları ilə bağlı olan işlər üzrə Ali Məhkəmənin çıxartdığı birinci qərardan sonrakı altı ay ərzində məhkəmənin qərarından İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə (İHAM) şikayət etmək hüquqları vardır. Vətəndaşlar bu hüquqlarından tez-tez istifadə etməyə davam etmişlər. İlin sonunda ölkə üzrə İHAM tərəfindən baxılması gözlənilən 100 müraciət olmuşdur.

İl ərzində İHAM tərəfindən çıxarılmış doqquz hökmdə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasına əsasən dövlətin üzərinə götürdüyü öhdəliklərin pozulduğu qeyd edilmişdir. Hökumətin İHAM tərəfindən qəbul edilmiş qərarlara əməl etməsi qarışıq olmuşdur. 2010-cu ilin aprel ayında İHAM tərəfindən qəbul edilmiş qərarla jurnalist Eynulla Fətullayevin həbsinin onun ifadə azadlığını pozduğu qeyd edilmişdir və onun dərhal azadlığa buraxılmasına göstəriş verilmişdir. Hökumət Fətullayevi 26 may tarixdə, İHAM-ın qərarından bir ildən çox vaxt keçdikdən sonra azad etmişdir. Qərardan 16 ay keçdikdən sonra, hökumət İHAM tərəfindən müəyyən edilmiş 27 000 manat (33 750 ABŞ dolları) təzminatı 8 avqust tarixdə Fətullayevə ödəmişdir.

Digər bir halda, istintaq təcridxanasındakı saxlanılma müddətindən şikayət etmiş keçmiş iqtisadi inkişaf naziri Fərhad Əliyevin müraciətinə əsasən İHAM tərəfindən 2010-cu ilin noyabrında onun xeyrinə qərar qəbul edilmişdir. Öz qərarında məhkəmə, qeyri-maddi zərər və hüquqi xidmət üçün çəkdiyi xərclərin əvəzinin ödənilməsi məqsədilə hökumətdən bu qərarın son müddəti olan 9 fevral tarixə qədər üç ay ərzində Əliyevə maliyyə təzminatının ödənilməsinə tələb etmişdir. İlin sonunda hökumət məhkəmənin qərarını yerinə yetirməmişdir. Əliyev dövlət çevrilişinin təşkilində ittiham edilərək 2005-ci ildə həbs edilmiş, lakin korrupsiyada günahkar bilinərək barəsində hökm oxunmuşdur.

Mülki məhkəmə prosedurları və müdafiə üsulları

Mülki işlər üzrə məhkəmədə müstəqil və bitərəf andlıların iştirakı qanunla nəzərdə tutulmayıb, hər bir məhkəmə prosesində qərarlar hakim tərəfindən verilir. Mülki işlər üzrə birinci dinləmədə rayon məhkəmələrinin mühakimə hüququ vardır, apelyasiya şikayətlərinə əvvəlcə Apelyasiya Məhkəməsi və sonradan isə Ali Məhkəmə tərəfindən baxılır. Vətəndaşların insan haqlarının pozulmasının qarşısının alınması və bu cür pozuntular nəticəsində dəymiş zərərin əvəzinin ödənilməsi üçün məhkəməyə müraciət etmək hüquqları vardır. Cinayət işləri ilə əlaqədar olaraq

AZƏRBAYCAN

vətəndaşların bütün yerli məhkəmə instansiyalarını keçdikdən sonrakı altı ay ərzində İHAM-ə müraciət etmək hüquqları vardır.

f. Şəxsi həyat, ailə, ev və yaxud yazışmalara əsassız müdaxilə

Qanunla şəxsi həyata olan əsassız müdaxilələr, yazışmalara və digər şəxsi ünsiyyət formalarına nəzarət edilməsi qadağan edilir. Təcrübədə hökumət bu hüquqi qadağalara əməl etməmişdir.

Konstitusiyaya əsasən yaşayış yerində axtarışın keçirilməsinə yalnız məhkəmə qərarı və ya qanunla müəyyən edilmiş xüsusi hallarda icazə verilməsinə baxmayaraq dövlət orqanları çox vaxt məhkəmənin qərarı olmadan axtarışlar keçirmişlər. Çoxları Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi və Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən xüsusilə xaricilərin, bəzi siyasətçilərin və iş adamlarının və beynəlxalq danışıqlarda iştirak edən şəxslərin telefon danışıqlarına və internet vasitəsilə apardıqları yazışmalara nəzarət olunduğunu düşünür.

Polis cinayətkarlıqda şübhəli bilinən şəxslərin və siyasi müxalifət üzvlərinin ailə üzvlərinə hədə-qorxu gəlməyə və onları təqib etməyə davam etmişdir. Onlar eyni zamanda müəyyən QHT-lərin əməkdaşları və rəhbərlərini və onların ailə üzvlərini də hədələməyi və təqib etməyi davam etdirmişlər. Vətəndaşların verdikləri məlumat əsasən dövlət orqanları digər ailə üzvlərinin siyasi və ya vətəndaş fəaliyyətlərindəki iştirakına görə onlardan intiqam almaq məqsədilə işdən azad etmişdir.

QHT-lərin verdikləri məlumat əsasən dövlət orqanları dövlətin şəxsi əmlakı məcburi özgəninkiləşdirmək hüququnu tənzipləyən qanunlara əməl etməmişlər. Yerli müşahidəçilərin məlumatına əsasən əvvəlki illərlə müqayisədə mülkiyyət hüquqlarının pozulması barədə daxil olan şikayətlərin sayı artmışdır. QHT-lərin məlumatına əsasən əksər vətəndaşlar ölkənin məhkəmə sisteminə etibar etməmiş və bu səbəbdən də təzminat barədə iddia qaldırmağa həvəs göstərməmişlər. Şəxsi əmlakın müdafiəsi üzrə ölkənin qiymətləndirmə balı 12 yanvar tarixdə *“Wall Street Journal”* qəzeti və *“Heritage”* (İrs) Fondu tərəfindən aparılmış *İqtisadi Azadlıq Göstəricisi* üzrə araşdırmada açıqlanmış və şəxsi mülkiyyət hüquqlarının zəif səviyyədə qorunduğunu göstərmişdir. 24 avqust tarixdə yerli QHT-lərdən təşkil olunmuş birlik mətbuat üçün açıqlama yayaraq bəyan etmişdir ki, əvvəlki iki ildə Bakı şəhərində 400 tikilinin təxminən 20 000 sakini öz yaşadıkları yeri itirmiş və onlara qeyri-qənaətbəxş təzminat verilmişdir. *“HRW”* təşkilatı tərəfindən 12 iyun tarixdə verilmiş məlumat əsasən ev sahiblərinə çox vaxt bazar dəyəridən çox aşağı təzminat ödənilmişdir və onların öz hüquqlarını müdafiə etmək məqsədilə məhkəməyə müraciət üçün çox az seçimləri olmuşdur.

11 avqust tarixdə dövlət orqanları Sülh və Demokratiya İnstitutunun, Qadınların Böhran Mərkəzinin və Minalar Əleyhinə Azərbaycan Kampaniyasının ofisləri yerləşən binanı

AZƏRBAYCAN

əvvəlcədən xəbərdar etmədən və sökülmənin məhkəmə qərarı ilə qadağan edilməsinə baxmayaraq sökmüşlər. Sülh və Demokratiya İnstitutunun rəhbəri Leyla Yunus bu tikilinin sahibi olmuşdur. O və digər müşahidəçilər bu söküntü halını onların mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə həyata keçirdikləri fəaliyyətlə əlaqələndirmiş və bunun xüsusilə söküntüdən bir gün əvvəl “*New York Times*” qəzetində dərc olunmuş və ondan sitat gətirilmiş məqalə ilə bağlı olduğunu qeyd etmişlər.

Digər böyük əhəmiyyət verilən hal evdən çıxmaq barədə əvvəlcədən xəbərdarlıq edilmədən qismən söküntü işləri apararkən jurnalist İdrak Abbasovun ailə üzvlərinin 9 sentyabr tarixdə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin təbəçiliyində olan şirkətin təhlükəsizlik əməkdaşları tərəfindən döyülməsi olmuşdur. Reportyorların Azadlığı və Təhlükəsizliyi İnstitutu ilə çalışan müstəqil jurnalist Abbasov bu addımların ondan intiqam alınması üçün atıldığını hesab etmişdir. Döyülmədən sonra onun valideynləri və qardaşı xəstəxanaya yerləşdirilmişlər.

Bölmə 2. Vətəndaş azadlığına hörmət, o cümlədən:

a. Söz və mətbuat azadlığı

Söz və mətbuat azadlığının vəziyyəti

Söz və mətbuat azadlığı qanunla müəyyən olunur və mətbuat üzərində senzura xüsusi olaraq qadağan edilir. Buna baxmayaraq təcrübədə çox vaxt hökumət bu hüquqlara hörmət etməmişdir. İl ərzində hökumət medianın müstəqilliyinin məhdudlaşdırılmasını davam etdirmişdir. Hökumət jurnalist Eynulla Fətullayevi azadlığa buraxsa da, ilin sonunda üç nəfər jurnalist hələ də həbsdə olmuşdur və ya onlara qarşı cinayət xarakterli ittihamlar irəli sürülmüşdür.

Söz azadlığı: Söz azadlığının konstitusiyaya ilə təsbit olunmasına baxmayaraq hökumət siyasi cəhətdən həssas hesab etdiyi mövzularla əlaqədar bu hüququ məhdudlaşdırmışdır. Məsələn, dövlət orqanları müntəzəm şəkildə fəalların ictimai toplantı keçirmək barədə müraciətlərini rədd etmişdir, mart və aprel aylarında gənclər və müxalifət fəallarının Bakı şəhərində dinc nümayişlər keçirmək cəhdlərinin qarşısı alınmışdır. İl ərzində söz azadlığından istifadə etməyə cəhd göstərmiş 17 nəfərin barəsində hökm oxunması dövlət orqanlarının əks fikirdə olanları cəzalandırmaq üçün məhkəmə sistemindən istifadə etməsi barədə narahatlıqlara səbəb olmuşdur.

Mətbuat azadlığı: İl ərzində bir sıra müxalifət və müstəqil media vasitələri fəaliyyət göstərmişlər. Hökumətin siyasəti barədə çap mətbuatında geniş sayda fikirlər ifadə olunsa da, obyektiv və peşəkar işıqlandırma çox az hallarda müşahidə olunmuşdur. Qəzetlərin tiraj sayı aşağı olaraq qalmışdır və bu göstərici bir çox hallarda 5000-dən çox olmamışdır. Etibarlı mənbələrin verdikləri məlumata əsasən paylaşdırma fəaliyyətini həyata keçirənlərin çoxunun müxalifət

AZƏRBAYCAN

qəzetlərini satmaqdan imtina etməsi səbəbindən Bakı şəhərindən kənarında müxalifət qəzetləri yalnız məhdud sayda satışa çıxarılmışdır. Yayım mediası öz xəbər buraxılışlarında demək olar ki, bir qayda olaraq hökumət yönümlü xəttə sadıq qalmışlar. Bütün xarici yayımlar, o cümlədən Amerikanın Səsi, Azadlıq Radiosu və BBC-nin FM tezliklərində yayımının qadağan olunması davam etdirilmişdir.

Hökumət əks düşüncəli insanların nüfuzdan salınması üçün mediadan istifadə etmişdir. Məsələn, jurnalist Qan Turalının qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş video görüntüsü və digər bir jurnalist Natiq Adilovun Oğuz rayonundakı Afra Hotelindəki şəxsi fəaliyyətini əks etdirən görüntülərin aprel ayında Lider Televiziyası vasitəsilə yayımlanması açıq-aşkar jurnalistlərin nüfuzdan salınmasına cəhd olmuşdur. Adilov şəxsin icazəsi olmadan onun video görüntüsünün və ya şəklinin çəkilməsini qadağan edən qanunun tələblərini pozduğuna görə Lider Televiziyasını məhkəməyə vermişdir. Lider Televiziyasının hökumətlə sıx bağlı olduğu hesab edilir. 9 sentyabr tarixdə keçirilmiş sonuncu dinləmədə hakim Adilovun işi üzrə məhkəmə prosesini qeyri-müəyyən müddətə təxirə salmışdır. İlin sonunda bu prosesin davam etdirilməsinin tarixi müəyyən olunmamışdır.

İl ərzində hökumət jurnalist Eynulla Fətullayevi azadlığa buraxmışdır, üç jurnalist isə hələdə də həbsdə saxlanılmış və ya cinayət əməllərində ittiham edilmişdir. “*İslamazeri.az*” internet qəzetinin baş redaktoru Ramil Bayramov qanunsuz silah gəzdirməkdə və narkotikdən istifadədə ittiham edilərək 11 avqust tarixdə Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi tərəfindən həbs edilmişdir. Xural qəzetinin müxbiri Aydın Canıyev 21 noyabr tarixdə polisın göstərişinə qarşı müqavimət göstərməklə xuliqanlıq maddəsi ilə ittiham edilmişdir. Onun barəsində üç il azadlıqdan məhrum etmə cəzası çıxarılmışdır. Əvəz Zeynallı şantaj etməkdə günahlandırılmış və 28 oktyabr tarixdə həbs edilmişdir. İlin sonunda Zeynallı və Canıyevin işi üzrə məhkəmə prosesləri davam etmişdir.

Beynəlxalq və yerli şərhçilər hesab etmişlər ki, hökumət rəsmi şəxsləri və onun siyasətini tənqid etdiyinə görə jurnalistləri hədəfə almışdır.

Zorakılıq və incidilmə: Medianın monitorinqi ilə məşğul olan QHT-in verdiyi məlumat əsasən 2010-cu ildə jurnalistlərə qarşı şifahi və ya fiziki hücumlarla yadda qalmış 106 insident və 2009-cu ildə baş vermiş 51 belə insidentlə müqayisədə il ərzində 72 jurnalistə qarşı 90 bu cür insident baş vermişdir.

Məsələn, “Radio Free Europa” radiosunun verdiyi məlumat əsasən 3 aprel tarixdə üç nəfər naməlum şəxs müxalifətin *Azadlıq* qəzetinin müxbiri Ramin Dekonu oğurlamış və ona dövlət orqanlarını tənqid etməyi və etiraz aksiyalarında iştirakını dayandırmaq barədə xəbərdarlıq

AZƏRBAYCAN

edilmişdir. “Radio Free Europa” radiosunun verdiyi məlumata əsasən 4 aprel tarixdə iki nəfər naməlum şəxs Deko işdən evə qayıdarkən ona hücum etmiş və döyməyə cəhd göstərmişdir. Reportyorların Azadlığı və Təhlükəsizliyi İnstitutunun müxbiri Həkimeldostu Mehdiyev “*Frankfurter Allgemeine Zeitung*” qəzetinin jurnalisti Maykl Ludviqə Naxçıvan haqqında məqalə yazmaqda kömək göstərdikdən 4 gün sonra Naxçıvanın Şərur Rayonunun icra hakimiyyəti başçısının müavini Ələddin Məmmədov 13 iyul tarixdə Mehdiyevin evinə gəlmiş və onun evinin qarşısındakı avto-yuma mərkəzinin elektrik təchizatını kəsmişdir. Verilən məlumatlara əsasən bu səhnəni lentə almağa cəhd göstərmiş jurnalistlər Elman Abbasov və İlqar Nəsimov polis hücumuna məruz qalmış və Mehdiyev, Abbasov və Nəsimov qısa müddətə polis tərəfindən saxlanılmışdır. Ludviq 9 iyul tarixdə Naxçıvanı tərk etmiş və rəsmi şəxslərin müdaxiləsi səbəbindən öz məqaləsini yazma bilməmişdir. Bu hadisədən qısa müddət sonra Şərur Rayon Prokurorluğu elektrik enerjisinin oğurlanmasını iddia getirərək Mehdiyevə qarşı cinayət işi qaldırmışdır. Birinci məhkəmə instansiyası Mehdiyevi ittiham etmiş və Naxçıvan Ali Məhkəməsi bu ittihamnaməni təsdiq etmişdir.

Yaz mövsümündə keçirilmiş nümayişləri işıqlandırmağa cəhd göstərən jurnalistlərin polis tərəfindən incidildiyi və bəzi hallarda hücumla məruz qaldıqları barədə məlumatlar verilmişdir (bax Bölmə 2.b.).

Son illər ərzində jurnalistlərə qarşı fiziki hücumlara yol verdiyinə görə dövlət orqanları tərəfindən hər hansı polisin məsuliyyətə cəlb edilməsi baş verməmişdir.

Jurnalistlər və media hüquqlarının müdafiəsi təşkilatlarının rəhbərləri, o cümlədən ATƏT-in medianın azadlığı üzrə nümayəndəsi 2005-ci ildə Elmar Hüseynovu qətlə yetirənlərin məsuliyyətə cəlb edilməsini tələb etməyə davam etmişlər. Jurnalistlər və media mənsublarının qorxudulması üçün siyasi motivlərə söykəndiyi şübhəli bilinən məhkəmə iddialarından da istifadə edilmişdir.

Müstəqil və müxalifət qəzetlərinin əksəriyyətinin maliyyə vəziyyəti aşağı olaraq qalmışdır və onların əmək haqlarının, vergilərin və vaxtaşırı məhkəmə cərimələrinin ödənilməsindəki problemləri davam etmişdir. Maliyyələşmə üçün çoxları siyasi partiyalara və ya nüfuzlu sponsorlara bel bağlamışdır. Tanınmış jurnalistlərin bildirdiyinə əsasən hökumət nümayəndələri birbaşa və ya dolay yolla şirkətləri və təşkilatları müxalifət mediasında reklam yerləşdirmək fikrindən daşındırılmışlar. Bunun nəticəsində müxalifət mediasında ödənişli reklam əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır.

Hökumət bəzi dövlət kitabxanalarının müxalifət qəzetlərinə abunə yazılmasını, dövlət müəssisələrinin müxalifət qəzetlərində reklam yerləşdirməsini qadağan etmişdir və özəl

AZƏRBAYCAN

müəssisələrə bu qəzetlərdə reklam yerləşdirməmək üçün təzyiq göstərmişdir. Siyasi şərhçilər qeyd etmişlər ki, bu cür addımlar müxalifət və özəl mətbuat orqanlarının jurnalistlərə verdiyi əmək haqqının azalmasına səbəb olmuşdur və səriştəli əməkdaşların hökumət yönümlü mətbuat tərəfindən işə götürülməsinə imkan yaratmışdır. Bundan əlavə beynəlxalq media monitorinqi müxbirləri qeyd etmişlər ki, Vergilər Nazirliyinin rəsmiləri tərəfindən edilən hədə-qorxular medianın müstəqilliyini daha da məhdudlaşdırmışdır.

Xarici televiziya stansiyalarının peyk yayımlarının qəbul olunmasına məhdudiyyətlər olmasa da, Milli Televiziya və Radio Şurası yerli, özəl televiziya və radio stansiyalarından xarici mənsəli xəbər proqramlarının tam şəkildə təkrar yayımlanmamasını tələb etmişdir.

Senzura və ya kontentin məhdudlaşdırılması: Əksər media vasitələri özünü-senzuradan istifadə etmişdir və xüsusilə həssas hesab edilən mövzulardan yayınmışdır.

Böhtan yaymağa görə məsuliyyət haqqında qanun/milli təhlükəsizlik: Böhtan atmaqda günahkar bilinən şəxslərə qarşı qanunla böyük miqdarda cərimələr və üç ilə qədər azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən edilmişdir. Prezident aparatının rəsmiləri 2009-cu ildə ictimaiyyət qarşısında etdikləri çıxışlarda bu müddəanın cinayət məəcəlləsindən çıxarılacağını bəyan etmişlər və bundan sonra məhkəmələr böhtan atmaqda ittiham edilən iki jurnalistin ittihamnaməsini ləğv etmişdir. Buna baxmayaraq böhtan cinayət əməli olaraq qalır. Medianın hüquqlarını müdafiə edən yerli təşkilatların verdikləri məlumat əsasən 2011-ci ildə hakimlər böhtanla əlaqədar qaldırılmış məhkəmə iddialarına baxmış və şikayətçilərə ödənilməsi üçün qəzetlər və ya onların sahiblərinə qarşı 2.7 milyon manat (3.4 milyon ABŞ dolları) məbləğində cərimələr tətbiq etmişlər.

Nəşr məhdudiyyətləri: Hökumət dini təşkilatların dini materialları idxal etməsini çətinləşdirmək üçün idxal üzərində nəzarəti davam etdirmiş və hökumətdən əvvəlcədən icazə almaq tələbini saxlamışdır. Bir redaktorun verdiyi məlumat əsasən o, yeni qəzet layihəsi üçün nəşr orqanı və ya onu paylayanı tapmağa müvəffəq olmamışdır, çünki nəşriyyatçı bilirdi ki, bu cür qəzetin nəşr olunması onun biznesini təhlükə altında qoyacaqdır.

İnternet azadlığı

Hökumət ümumilikdə internetə çıxışı məhdudlaşdırmamışdır, lakin internet provayderlərdən lisenziya almaq və Rəhbərlik və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi ilə rəsmi müqavilə bağlamaq tələb edilmişdir.

İnternet vasitəsilə aparılan ünsiyyətə hökumət tərəfindən nəzarət olunduğunu göstərən əlamətlər olmuşdur. Məsələn, 11 mart tarixdə keçirilmiş dinc etiraz aksiyasından əvvəl saxlanılanların əksəriyyəti “facebook” sosial şəbəkəsində siyasi cəhətdən fəal olmuşlar.

AZƏRBAYCAN

Hökumət bəzən müxalifət saytlarına çıxışın qarşısını almaqda günahlandırılmışdır. Məsələn, redaktor Rövşən Hacıyevin verdiyi məlumata əsasən müxalifətin *Azadlıq* qəzetinin internet səhifəsi 5 sentyabr tarixdə hücumla məruz qalmış və bağlanmışdır. Verilən məlumatlara əsasən internet səhifələrinin bloklanması halları Naxçıvan Muxtar Respublikasında daha geniş yayılmışdır.

Tədris azadlığı və mədəniyyət tədbirləri

Hökumət bəzi hallarda tədris azadlığını məhdudlaşdırmışdır. İlin sonunda müxalifət fəallarının bildirdiyinə görə üç nəfər tələbə - Cabbar Savalan, Tural Abbaslı və Elnur Məcidli yazda keçirilmiş dinc etiraz aksiyalarında iştirak etdiklərinə görə oxuduqları təhsil mərkəzlərindən xaric edilmişlər.

Azərbaycan Ziyalıları Forumu (AZF) 4 noyabr tarixdə “Milli Birliyə Aparan Yol” adlı müzakirə keçirmişdir. Müzakirələrdə iştirak edənlər korrupsiya, bürokratik özbaşınalıq, sosial ədalətsizliyin artması, varlılar və kasıblar arasındakı uçurumun daha da genişlənməsindən narahatlıqlarını ifadə etmişlər. 4 noyabr tarixdə Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası, Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü və Neft Akademiyasının Avtomatlaşdırılmış İdarəetmə Sistemləri kafedrasına 22 il rəhbərlik etmiş Rafiq Əliyevi işdən çıxarmışdır. Müxalifət mənbələri Əliyevin işdən çıxarılmasının onun AZF-da iştirakına görə cəzalandırılması hesab etmişlər. 14 noyabr tarixdə 245 nəfər müəllimin AZF-nu pisləyən və hökuməti dəstəkləyən bəyanatı imzaladıqları bildirilmişdir. Bundan sonra bəziləri öz imzalarını geri götürmüş, imzalamaq niyyətində olmadıqlarını, bəyanatı imzalamadıqlarını və ya Rafiq Əliyevin dəstəklənməsi üçün yazılmış ərizəni imzaladıqlarını düşündüklərini bildirmişlər. AZF 29 dekabr tarixdə “Hyatt Regency” mehmanxanasında digər bir görüş keçirməyə cəhd göstərmişdir, lakin müxalifət mətbuatında yazılanlara əsasən mehmanxana rəhbərliyi elektrik təchizatını kəsməklə görüşün keçirilməsinə mane olmuşdur. Bu görüş növbəti gün bir QHT-in ofisində keçirilmişdir.

Bəzi yerli müşahidəçilər dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən xaricdə təhsil proqramına seçilən iştirakçıların seçim prosesinin qərəzli keçirilməsindən və burada siyasi mənsubiyyətin nəzərə alınmasından narahatlıqlarını bildirmişlər. Hökumət isə seçim prosesinin şəffaf olduğunu və siyasi mənsubiyyətin buna təsir edən amil olmadığını bildirmişdir. Müxalifət partiyalarının üzvləri orta məktəblərdə və universitetlərdə müəllim kimi işə düzəlməyin onlar üçün çətin olduğunu bildirməkdə davam etmişlər. Dövlət təhsil müəssisələrində müəllim kimi çalışan əksər tanınmış müxalifət partiyalarının üzvləri əvvəlki illərdə işdən çıxarılmışlar.

AZƏRBAYCAN

QHT-lərin verdikləri məlumata əsasən bəzi hallarda yerli icra hakimiyyətləri azlıqların öz mədəniyyətlərini ifadə etmələrinin qarşısını almışlar, məsələn rəqslər və azlıqların dilində yazılan mağaza lövhələrindən istifadə qadağan edilmişdir.

b. Sərbəst toplaşma və birləşmə azadlığı

Sərbəst toplaşma azadlığı

Sərbəst toplaşma azadlığı qanunla müəyyən edilir. Buna baxmayaraq, hökumət təcrübədə sərbəst toplaşma azadlığını sərt şəkildə məhdudlaşdırmışdır. İlin sonunda yaz mövsümündə baş tutmuş dinc nümayişlərdə iştirak etdikdən sonra siyasi cəhətdən fəal 15 şəxs hələ də həbsdə saxlanılmışdır, o cümlədən: Arif Hacı, Şahin Həsənlı, Sahib Kərimov, Məhəmməd Məcidli, Rəfət Hacıbəyli, Ülvi Quliyev, Tural Abbaslı, Elnur İsrailov, Elnur Məcidli, Babək Həsənov, Vidadi İsgəndərov, Zülfüqar Eyvazlı, Arif Alışlı, Elşən Həsənov və Əhəd Məmmədli.

Konstitusiyaya əsasən qrupların müvafiq icra hakimiyyəti orqanını əvvəlcədən xəbərdar etməklə sərbəst toplaşması təsbit olunsada, hökumət bu müddəanı əvvəlcədən icazə almaq tələbi kimi şərh etməkdə davam etmişdir. Yerli dövlət orqanları keçirilən bütün yürüşlər üçün əvvəlcədən icazə alınmasını və müəyyən olunmuş ərazidə, həmişə şəhər mərkəzindən çox uzaqda keçirilməsini tələb etməyə davam etmişlər. Əksər siyasi partiyalar və QHT-lər bu cür tələblərin qəbul edilməz və konstitusiyaya zidd olduğunu hesab etmişlər. Bütün ölkə ərazisində dövlət orqanları müntəzəm olaraq bildirişləri qəbul etməkdən imtina etmişlər və bu yolla sərbəst toplaşma azadlığını təmin etməmişlər.

İlin ilk dörd ayı ərzində gənclər və müxalifət fəalları bir sıra dinc etiraz aksiyaları təşkil etmişlər. Orta Şərqdə və Şimali Afrikada baş vermiş oxşar nümayişlərdən sonra etirazçılar demokratik islahatların keçirilməsini və hökumətin istefasını tələb etmişlər. Hökumət bir çox hallarda buna fəalların yürüş keçirmək müraciətlərinə rədd cavabı verməklə və bir neçə sanksiyasız piketləri və nümayişləri zor tətbiq edərək dağıtmaqla cavab vermişdir. Bəzi beynəlxalq insan haqları təşkilatlarının verdikləri məlumata əsasən təhlükəsizlik qüvvələri həddindən artıq güc tətbiq etmişlər. Dövlət orqanları bir sıra etirazçıları azadlıqdan məhrum etmişdir. (bax bölmə 1.d, 1.e və 2.a.).

Hökumət eyni zamanda il ərzində QHT və dini fəalların nümayişlər keçirmək barədə müraciətlərinə də rədd cavabı vermişdir.

Rəsmilər çox vaxt etirazçıları əsassız olaraq bir neçə saat saxlamışlar. Məsələn, müxalifətin Musavat partiyası Bakı şəhər İcra Hakimiyyətinə rəsmi xəbərdarlıq göndərdikdən sonra 12 mart tarixdə nümayiş keçirmişdir. Bakı şəhər İcra Hakimiyyətinin rəsmiləri xəbərdarlığı almaqdan

AZƏRBAYCAN

imtina etmiş və polis 64 nəfər etirazçını müvəqqəti saxlamış və onlardan 10 nəfərinin barəsində 8-10 gün müddətinə inzibati həbs cəzası çıxarılmışdır.

Digər bir halda, İctimai Palata Bakı şəhər İcra Hakimiyyətinə rəsmi xəbərdarlıq göndərdikdən sonra 2 aprel tarixdə nümayiş keçirmişdir. Nümayişdən əvvəl on üç nəfər vətəndaş saxlanılmışdır. Nümayiş zamanı polis 112 nəfər etirazçını, o cümlədən sonradan cinayət törətməkdə ittiham olunmuş və “Amnesty International” (Aİ) təşkilatı tərəfindən “vicdan məhbusları” kimi tanınmış bir neçə nəfəri həbs etmişdir.

2 aprel tarixdə keçirilmiş etiraz aksiyalarını beş məkanda müşahidə etmiş ATƏT-in Bakı nümayəndəliyinin müşahidəçilərinin verdiyi məlumata əsasən xüsusi uniformada olan və olmayan şəxsi heyətin davranışı səbatsız olmuşdur, ölçülmüş və mütənasib formada olan davranışdan yersiz və uyğun olmayan davranışa qədər dəyişmişdir. Bundan əlavə müşahidəçilər xüsusi uniformada olmayan şəxsi heyətin etirazçıları döydüklərini, yerdə uzanmış vəziyyətdə olarkən təpiklədiklərini və üzərilərində mətbuata aid olduqlarını bildirən xüsusi geyim olan jurnalistləri vurduqlarını görmüşlər. Aİ təşkilatı hökumətin mart və aprel aylarında keçirilən yürüşlərə olan münasibətini “sərbəst toplaşma azadlığının pozulması” kimi xarakterizə etmişdir. Noyabr ayında yaydığı hesabatda Aİ təşkilatı bəyan etmişdir ki, təşkilatın 11 və 12 mart tarixdə keçirilən nümayişləri müşahidə edən nümayəndələri polisin “dinc etirazçıları dağıtmaq və həbs etmək üçün həddindən artıq güc” tətbiq etdiyini görmüşlər.

Dövlət orqanları sanksiyalaşdırılmamış etiraz aksiyalarına əsassız məhdudiyyətlər tətbiq etmiş, siyasi müxalifətə qarşı keçirilən nümayişlərin hətta əvvəlcədən rəsmi xəbərdarlıq təqdim olunmadığı halda belə baş tutmasına icazə vermişdir. Məsələn, cinsi oriyentasiyası barədə iddia edərək və homoseksuallığa qarşı olan geniş yayılmış düşüncələrdən istifadə edərək müxalifət liderlərindən birini nüfuzdan salmağa cəhd göstərmək məqsədilə hökumət yönümlü qüvvələr tərəfindən il ərzində dörd sanksiyalaşdırılmamış etirazlar keçirilmişdir. Dövlət orqanları bu etirazların keçirilməsinə imkan vermişdir və bu aksiyalarda heç kəs saxlanılmamış və ya həbs olunmamışdır.

Birləşmə azadlığı

Sərbəst birləşmə azadlığı qanunla müəyyən olsa da, təcrübədə hökumətin bu hüququ məhdudlaşdırması il ərzində davam etmişdir. Bir sıra müddəalar, o cümlədən bütün təşkilatların Ədliyyə Nazirliyi və ya Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən qeydiyyatdan keçməsi tələbi hökumətin siyasi partiyalara, dini qruplara, müəssisələrə və QHT-lərə nəzarət etməsinə imkan verir. Qanunda hökumətin müraciət qəbul edildikdən sonrakı 30 gün ərzində bu müraciətə baxması tələb olunsada, qeyri-müəyyən, yorucu və qeyri-şəffaf qeydiyyat prosedurları

AZƏRBAYCAN

müraciətlərə baxılmasını ləngitmiş və vətəndaşların birləşmək azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə nəticələnmişdir.

Aİ təşkilatının verdiyi məlumata əsasən 4 mart tarixdə hər hansı hüquqi əsası olmadan Gəncə şəhərinin rəsmi şəxsləri üç yerli QHT-ni yerləşdikləri ofislərindən çıxartmışlar. 7 mart tarixdə dövlət orqanları Milli Demokratiya İnstitutunun (MDİ) Azərbaycandakı ofisinə qeydiyyatda Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən baxıldığı halda öz fəaliyyətini dayandırmaq göstərişi vermişlər. Qeyd olunan proses MDİ və nazirlik arasında müqavilənin razılaşdırılmasını nəzərdə tuturdu. Rəsmilər 10 mart tarixdə eyni göstərişi Norveç İnsan Haqları Evinin Azərbaycandakı bölməsinə də vermişlər. 16 mart tarixdə hökumət ölkədə fəaliyyət göstərən beynəlxalq QHT-lərə münasibətdə 2009-cu ildə qəbul edilmiş qanunun tələblərinin həyata keçirilməsini nəzərdə tutan fərman qəbul etmişdir. Qeydiyyat barədə müraciət baxılma mərhələsində olduğu halda dövlət orqanları sentyabr ayında MDİ-na öz fəaliyyətini bərpa etməyə icazə vermişlər.

Venesiya Komissiyası tərəfindən 19 oktyabr tarixdə verilmiş rəydə QHT-lər haqqında qanunun insan haqları normalarına uyğunluğu barədə bir sıra narahatlıqlar ifadə edilmiş və qeyd olunmuşdur ki, “fəaliyyət göstərə bilməsi üçün lazım olan hüquqi şəxs statusu əldə etməzdən öncə hər hansı QHT-in baxışlarını, fəaliyyətini və davranışını müəyyən etmək vətəndaş və siyasi hüquqların müdafiəsinin əsasını təşkil edən başlıca dəyərlərə ziddir”.

QHT-lər haqqında qanun sərbəst birləşmə azadlığını məhdudlaşdırır, belə ki, qanunda QHT-lərin filial rəhbərlərinin müavinlərinin Azərbaycan vətəndaşı olması və xarici QHT-lərin fəaliyyətə başlamazdan əvvəl hökumətlə müqavilə bağlaması tələb edilir. Bundan əlavə QHT-lər haqqında qanuna dəyişikliklərin edilməsini nəzərdə tutan prezident fərmanında QHT-lərin aldığı bütün grantların Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən qeydə alınması tələb edilir.

Bəzi mütəxəssislər ilin sonunda təxminən 1,000 QHT-in qeydiyyatdan keçmədiyini bildirmişlər. Ədliyyə Nazirliyi 2011-ci ildə 144 QHT-ni və 2010-cu ildə 124 QHT-ni qeydiyyatdan keçirdiyini bildirmişdir.

c. Dini etiqad azadlığı

Bax: Dövlət Departamentinin www.state.gov/j/drl/irf/rpt internet səhifəsində yerləşdirilmiş *Beynəlxalq Dini Etiqad Azadlığı Haqqında Hesabatı*.

d. Sərbəst hərəkət azadlığı, məcburi köçkünlər, qaçqınların müdafiəsi və vətəndaşlığı olmayan şəxslər

Ölkə daxilində sərbəst hərəkət azadlığı, xaricə səfər, mühacirət və repatriasiya (vətənə qaytarılma) qanunla müəyyən olunsada, hökumət bəzi hallarda, xüsusilə məcburi köçkünlərin sərbəst hərəkət azadlığını məhdudlaşdırmışdır.

AZƏRBAYCAN

Hökumət məcburi köçkünlərə, qaçqınlara, geri qayıdan qaçqınlara, sığınacaq axtaranlara, vətəndaşlığı olmayan şəxslərə və aidiyyəti olan digər şəxslərin qorunması və onlara yardım göstərilməsi istiqamətində BMT-in Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) və digər humanitar təşkilatlarla əməkdaşlıq etmişdir. Qaçqın statusunun müəyyən olunması da daxil olmaqla qaçqınlarla bağlı olan bütün məsələlərə Dövlət Miqrasiya Xidməti cavabdeh olmuşdur. Beynəlxalq QHT-lər bu idarənin fəaliyyətinin səmərəli olmadığı və şəffaf fəaliyyət göstərmədiyini barədə məlumatlar verməkdə davam etmişlər.

Xaricə səfər: Hökumət Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədri Əli Kərimlinin pasportunu yeniləməkdən imtina etməklə 2006-cı ildən bəri onun xaricə səfər etməsinin qarşısını almışdır. Hökumət bunun ona qarşı 1994-cü ildə qaldırılmış və hələ də baxılmaqda olan mülki iddia ilə əlaqəli olduğunu bildirmişdir, baxmayaraq ki, iddianın qaldırıldığı vaxtdan sonra hər hansı etiraz olmadan Kərimlinin pasportu bir neçə dəfə yenilənmişdir. Kərimli bu qərardan şikayət etsə də, onun bu şikayəti məhkəmə sisteminin bütün instansiyalarında qəbul olunmamışdır. 2009-cu ildə Kərimli İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə müraciət etmişdir və ilin sonuna olan məlumata əsasən bu şikayətə baxılmamışdır.

Hərbi xidmət yaşına çatmış şəxslərin xaricə səfər etməzdən öncə hərbi qurumlarda qeydiyyatdan keçməsi qanunla tələb edilir. Ali təhsilini davam etdirmək istəyən şəxslər öz təhsillərini başa vurmaq üçün möhlət istəyə bilərlər. Hərbi xidmət haqqında qanunda magistratura və ya aspirantura pilləsində təhsil alanlar üçün möhlət nəzərdə tutulmamışdır, lakin buna baxmayaraq hərbi çağırış komissiyaları növbəti kursa keçməklə bağlı illik sübut təqdim etdikdən sonra belə möhlətlər vermişlər. Milli təhlükəsizliyə dair informasiyaya çıxışı olan hərbi işçilərin səfərlər etməsinə müəyyən məhdudiyyətlər tətbiq edilmişdir. Cinayət əməlinə ittiham olunan və ya məhkum edilmiş və şərti cəzaya məhkum edilmiş şəxslərin xaricə səfər etməsinə icazə verilməmişdir. Rəsmilər pasport almaq üçün müraciət etmiş şəxslərdən müntəzəm olaraq rüsvət almışlar.

Hökumətin rəsmi siyasəti etnik erməni mənşəli vətəndaşların səfər etməsinə icazə versə də, aşağı vəzifəli şəxslərin pasport almaq üçün müraciət etmiş etnik ermənilərdən çox vaxt rüsvət tələb etdikləri və ya onları hədələdikləri bildirilmişdir.

Məcburi köçkünlər

İlin sonunda BMT-in Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığından (UNHCR) verilən məlumata əsasən ölkədə qeydə alınmış 599,192 nəfər məcburi köçkün olmuşdur ki, onlar da 152,548 ailəni təmsil etmişlər. Onların əksəriyyəti Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində 1988 və 1993-cü illərdə öz evlərini tərk etmiş insanlardır.

AZƏRBAYCAN

Məcburi köçkünlərdən yaşadıkları yeri dövlət orqanlarında qeydiyyatı almaq tələb edilmişdir və onlar yalnız təsdiq edilmiş ərazilərdə yaşa bilməmişlər. “Propiska” sistemi Sovet dövründən qalmışdır və əsasən Azərbaycanın qərb hissəsindəki Dağlıq Qarabağ regionu və ona bitişik ərazilərdə etnik erməni separatçıları nəzarəti ələ keçirdikdən sonra öz evlərini tərk etmək məcburiyyətində qalmış şəxslərə tətbiq edilmişdir. Hökumət bu qeydiyyatın məcburi köçkünlərə göstərilən yardımını təmin etmək üçün lazım olduğunu bildirmişdir. Məcburi Köçkünlüklə bağlı Monitoring Mərkəzinə əsasən Bakı şəhərində yaşayan əksər məcburi köçkünlər öz yaşadıkları yerə qeydiyyatı düşə bilməmişlər və ya rəsmi işə düzəlmək, dövlət yardımını almaq, imtiyazlı tibbi xidmətdən, təhsildən yararlanmaq və ya pensiya almaq imkanları olmamışdır və əmlak almaqda çətinlik çəkmişlər.

Dekabr ayında Brukinqs İnstitutu və London İqtisadiyyat İnstitutunun Məcburi Köçkünlük üzrə birgə Layihəsi tərəfindən təqdim olunmuş hesabatda qeyd edilmişdir ki, hökumət son illərdə məcburi köçkünlərin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində nəzərə çarpan addımlar atsa da, əksər məcburi köçkünlər uçulmuş, darısqal inzibati binalarda yaşamışlar və onların xüsusilə təhsil və səhiyyə kimi sosial xidmətlərlə təminatı aşağı olmuşdur.

BMT-in Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığının (UNHCR) verdiyi məlumatlara əsasən il ərzində hökumət 10,600 nəfərin təmsil olunduğu 2,120 ailəni yeni evlərə köçürmüşdür. Yeni evlərə köçürülmə Ağcabədi, Goranboy, Abşeron və Qazax rayonlarında, eləcə də Bakı şəhərində baş vermişdir.

Qaçqınların müdafiəsi

Sığınacaqqlarla təminat: Ölkənin qanunları sığınacaq və ya qaçqın statusunun verilməsini nəzərdə tutur və hökumət bəzi qaçqınların müdafiəsinin təşkil olunması üçün Dövlət Miqrasiya Komitəsinin Qaçqın Statusunun Müəyyənləşdirilməsi Şöbəsi tərəfindən həyata keçirilən sistemi müəyyən etmişdir.

BMT-in Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) tərəfindən Azərbaycanda 1,703 nəfər (sığınacaq axtaranlar, UNHCR-in səlahiyyəti çərçivəsində olan şəxslər və UNHCR-in mandatına uyğun qaçqın kimi tanınmış şəxslər) qaçqın kimi qeydə alınmışdır və onlara BMT-in Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığının (UNHCR) Müdafiə Məktubları təqdim edilmişdir. Qaçqınlar arasında çoxluq təşkil edən əhali çeçenlər, əfqanlar və iranlılar olmuşlar.

Məcburi repatriasiyaya qadağa: Təcrübədə hökumət qaçqınları onların həyatı və azadlığının irq, din, milliyət, xüsusi sosial qrupa üzvlük və ya siyasi düşüncə zəminində təhlükə altında ola biləcəyi ölkələrə qovulmaq və ya qaytarılmaqdan müdafiə etmişdir. UNHCR tərəfindən verilən məlumatlara əsasən qaçqın statusu verilmiş şəxslərin əksəriyyəti İrandan gəlmiş etnik azərbaycanlılar olmuşdur. Hökumət UNHCR və ya hökumət tərəfindən qaçqın və ya sığınacaq

AZƏRBAYCAN

axtaran kimi qeydə alınmış şəxslərə hər hansı nəzərə çarpan yardım göstərməmişdir. Buna baxmayaraq, hökumət qaçqınları gəldikləri ölkəyə qayıtmağa məcbur etməmişdir və UNHCR tərəfindən verilmiş müdafiə məktublarına hörmət etmişdir.

Müvəqqəti müdafiə: Hökumətin qaçqın kimi tanınmayan şəxslərə müvəqqəti müdafiə təmin etmək üçün hüquqi mexanizmi yoxdur. Hökumət qaçqın hesab etdiyi şəxslərə UNHCR tərəfindən verilmiş müdafiə məktublarını qəbul etmişdir. Nəticədə UNHCR ölkədə onun səlahiyyəti çərçivəsində olan əhali qrupları üçün bütün müdafiə və yardım fəaliyyətini göstərməkdə davam etmişdir. Çeçen, Əfqan və İran əhalisinin UNHCR tərəfindən onun səlahiyyəti çərçivəsində olan şəxslər kimi qeydə alınmasına baxmayaraq, Azərbaycan Respublikasının yaşayış, qeydiyyat, qaçqın və məcburi köçkünlərin statusu haqqında qanunları polis tərəfindən qeydiyyatla alınması tələb olunan və yaşamağa icazəsi olmayan bu şəxslərə şamil edilmir. Bu qaçqınlar nə Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən qeydə alınmışlar, nə də ki, UNHCR-in məktubu əsasında müdafiə olunanlara qanuni yolla işləməyə icazə verilmişdir.

Vətəndaşlığı olmayan şəxslər

Vətəndaşlıq ölkə ərazisində doğulmaqla və ya valideynlərin vətəndaşlığı əsasında müəyyən edilir. Vətəndaşlığı olmayan statusun alınması üçün müraciət etmək hüququ qanunla nəzərdə tutulur. Buna baxmayaraq təcrübədə bəzi şəxslər müraciət etmək üçün tələb olunan sənədləri əldə edə bilməmişlər və bu səbəbdən də rəsmən qeydə alınmamışlar. Vətəndaşlıq haqqında qanuna 2008-ci ildə dəyişiklik edilmiş və xaricilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin vətəndaşlıq alması daha da çətinləşdirilmişdir.

UNHCR tərəfindən təqdim edilmiş statistik məlumatlara əsasən 2009-cu ilin sonunda ölkədə 2,078 nəfər vətəndaşlığı olmayan şəxs olmuşdur. Bunların əksəriyyəti Gürcüstan və ya İrandan olan etnik azərbaycanlılar olmuşlar. QHT-lərin təxmini hesablamalarına əsasən bundan əlavə bir çox sənədləşdirilməmiş vətəndaşlığı olmayan şəxslər olmuşdur ki, onların sayı yüz və on minlərlə qiymətləndirilmişdir.

Bölmə 3. Siyasi hüquqlara hörmət: vətəndaşların öz hökumətini dəyişmək hüququ

Vətəndaşların öz hökumətini dinc yolla dəyişmək hüququ konstitusiyaya və qanunla müəyyən edilir, lakin buna baxmayaraq təcrübədə hökumət seçkilərə müdaxilə etməklə bu hüququ məhdudlaşdırmağa davam etmişdir. Qanun eyni zamanda müstəqil qanunvericilik hakimiyyətinin olmasını da nəzərdə tutur, lakin Milli Məclisin müstəqilliyi minimal səviyyədə olmuş və onun icraedici qanaddan ayrıca müstəqil qanunvericilik təşəbbüsü az olmuşdur.

Seçkilər və siyasi iştirak

AZƏRBAYCAN

Son seçkilər: 2010-cu ildə keçirilmiş parlament seçkilərində iqtidar yönlü və müxalifət siyasi partiyalarının iştirak etməsinə baxmayaraq bu seçkilər demokratik seçkilərlə bağlı bir sıra beynəlxalq standartlara cavab verməmişdir. Yerli və xarici müşahidəçilərin fikrinə əsasən çatışmazlıqlara namizədin qərəzli qeydə alınması prosesi, sərbəst toplaşma və ifadə azadlığının məhdudlaşdırılması, məhdud siyasi mühit, namizədlərin mediada qeyri-bərabər səviyyədə işıqlandırılması və namizədlərə dövlət orqanları tərəfindən qeyri-bərabər münasibət göstərilməsi daxil olmuşdur. ATƏT-in müşahidə missiyasının yekun hesabatında qeyd olunmuşdur ki, ümumilikdə seçkilər ATƏT-in demokratik seçkilərlə bağlı müəyyən etdiyi bir sıra əsas öhdəliklərə və ya yerli qanunvericiliyin əhəmiyyətli elementlərinin tələblərinə cavab verməmişdir. Eyni zamanda yerli seçki müşahidəçiləri, namizədlər və onların ailə üzvlərinə təzyiqlərin göstərildiyi barədə məlumatlar verilmişdir. Bu cür təzyiqlərə bu şəxslərin işdən qovulması və Naxçıvan Muxtar Respublikasında qeydə alınmış döyülmə halları daxil olmuşdur. Keçmiş prezident Heydər Əliyevin oğlu İlham Əliyev 2008-ci ildə keçirilmiş pozuntularla müşahidə olunmuş seçkilərdə ikinci müddətə seçilmişdir.

Siyasi partiyalar: 50 siyasi partiya qeydiyyatdan keçmişdir. Buna baxmayaraq hakimiyyətdə olan Yeni Azərbaycan Partiyası siyasi sistemdə dominantlıq etmişdir. Yerli müşahidəçilərin verdikləri məlumata əsasən, iqtidar partiyasına üzvlük müəyyən imtiyazlar təmin etmişdir, belə ki, dövlət qulluğuna işə qəbul zamanı partiyanın üzvlərinə üstünlük verilir. Ölkənin müstəqillik qazanmasından bəri ilk dəfə olaraq 2010-cu ildə keçirilmiş parlament seçkilərindən sonra Milli Məclisdə müxalifətin Musavat və Xalq Cəbhəsi partiyalarının üzvləri yer almamışdır.

Digər vətəndaşlarla müqayisədə müxalifət üzvlərinin rəsmən təqib olunması, əsassız həbs edilməsi və saxlanması daha çox baş vermişdir. Müxalifət partiyalarının regional və mərkəzi şöələrinin verdikləri məlumata əsasən yerli dövlət orqanları çox vaxt müntəzəm keçirilən partiya fəaliyyətlərinin qarşısını almaq üçün addımlar atmışlar, məsələn, müxalifət partiyalarının toplantı və tədbirlər keçirməsinə icazə verməmək məqsədilə restoran sahiblərinə təzyiqlər göstərilmişdir. İl ərzində verilən məlumatlara əsasən bu cür təzyiqlər Bakı şəhərində baş vermişdir. Regionlarda fəaliyyət göstərən partiya üzvləri çox vaxt toplantının məqsədini gizlətmək məcburiyyətində qalmış və bu cür görüşləri ucqar ərazilərdə keçirmişlər. Müxalifət partiyalarının üzvlərinin verdikləri məlumata əsasən polis çox vaxt çayxanalarda keçirilən kiçik görüşləri dağıtmış və dindirmək məqsədilə iştirakçıları saxlamışdır. Müxalifət partiyalarının ofis icarəyə götürərkən üzləşdikləri çətinliklər davam etmişdir, çünki əmlak sahibləri rəsmilər tərəfindən onlara göstəriləcək təzyiqdən qorxmuşlar və bəzi partiyalar rəhbərlərinin mənzillərində fəaliyyət göstərmişlər.

AZƏRBAYCAN

Qadınlar və azlıqların iştirakı: Milli Məclisdə 19 qadın millət vəkili olmuşdur. Parlamentin qadınlardan ibarət üzvlərinin faiz nisbəti 2005 və 2010-cu illərdə artaraq 11 faizdən 16 faizə qədər yüksəlmişdir. Bir nəfər qadın hökumətdə çalışmışdır. Talış, avar, rus və yəhudi kimi azlıqların üzvləri Milli Məclisdə və hökumətdə təmsil olunmuşdur.

Bölmə 4. Rəsmi korrupsiya və hökumətin şəffaflığı

Korrupsiya əməlinə görə qanunla cinayət cəzası nəzərdə tutulur. Buna baxmayaraq hökumət bu qanunun tələblərini lazımı şəkildə yerinə yetirməmişdir və dövlət qulluğu, hökumətin nazirlikləri və hökumətin ən yüksək pillələrində cəzasızlıq şəraitində korrupsiya halları geniş yayılmışdır.

Hökumət 2 fevral tarixdə geniş şəkildə işıqlandırılmış antikorrupsiya kampaniyasına başlamışdır. Bir çox aşağı və orta vəzifəli məmurlar işdən çıxarılmışdır və yerli müşahidəçilər hökumət işçiləri tərəfindən rüşvət alınmasının azaldığını qeyd etmişlər. Bu kampaniya hökumətin yuxarı səviyyələrinə qədər gəlib çatmamışdır və yerli mənbələrin verdikləri məlumatlara əsasən bəzi aşağı vəzifəli hökumət məmurları yenidən rüşvət tələb etməyə başlamışlar.

“Transparency International” (Beynəlxalq Şəffaflıq) təşkilatı və digər müşahidəçilər korrupsiyanın il ərzində geniş yayıldığını bildirmişlər.

Hökumətin 2007-ci ildə qəbul etdiyi şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə dövlət strategiyasının əsas müddələrinin tələbləri ilin sonunda da yerinə yetirilməmişdir, lakin buna baxmayaraq 27 dekabr tarixdə qəbul edilmiş İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planına korrupsiya əleyhinə tədbirlər daxil edilmişdir. Bu planda təkrarlanan tədbirlərdən biri rəsmi şəxslərdən illik gəlirlərini, gəlir mənbələrini, əmlakı və maliyyə öhdəlikləri haqqında informasiyanı açıqlamağı tələb edən qanunun tələblərinə əməl edilməsi olmuşdur. Digər tədbirlər qohumbazlığın qadağan edilməsini, rəsmi şəxslərin və ya üçüncü tərəflərin hədiyyə almasını, birbaşa və ya dolaylı maliyyə mənfəəti əldə etməsini məhdudlaşdırmağı nəzərdə tutmuşdur.

İl ərzində rüşvətxorluq və gündəlik həyata təsir edən digər korrupsiya formaları ilə bağlı cinayət işləri açılmışdır. Buna baxmayaraq, korrupsiya ittihamı ilə hər hansı yüksək rütbəli məmur məhkəməyə cəlb edilməmişdir.

Hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları arasında korrupsiya halı problem olmuşdur. İlin əvvəlində rüşvət tələb olunması halları azalsa da, sonradan polis yol hərəkəti qaydalarının pozulmasına və digər xırda pozuntulara görə saxta, qeyri-rəsmi cərimələr tətbiq etmək təcrübəsinə qayıtmış və yerli vətəndaşlardan onlara “himayədarlıq” etmək məqsədilə pul

AZƏRBAYCAN

qopartmışdır. Korrupsiya hallarının qarşını almaq məqsədilə il ərzində yol polisi əməkdaşlarının əmək haqları artırılmışdır, lakin digər hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşlarının əmək haqlarının az olması polisdə korrupsiyanın davam etməsinə rəvac vermişdir.

Daxili İşlər Nazirliyinin təqdim etdiyi məlumat əsasında, il ərzində nazirlik 38 korrupsiya halını araşdırmışdır. Nazirlik il ərzində 53 əməkdaşına qarşı korrupsiya halları ilə bağlı yol verdikləri pozuntulara görə inzibati tədbirlər görmüşdür, 29 nəfəri tutduğu vəzifədən azad etmiş, 22 nəfərin rütbəsini azaltmış və iki nəfərə rəsmi xəbərdarlıq etmişdir. Bakı şəhər Baş Polis İdarəsi iki nəfər əməkdaşı barəsində aparılmış istintaq işinin nəticələrini Baş Prokurorluğun Antikorrupsiya Şöbəsinə təqdim etmişdir. Şöbə cinayət işi açmış və ilin sonunda işlə əlaqədar aparılan istintaq davam etmişdir.

Polis əməkdaşlarının məhkəmənin tətbiq etdiyi cərimələrdən əlavə məhbuslardan onların paltarlarını qaytarmaq və azad etmək üçün əlavə ödəniş tələb etməsi barədə məlumatlar verilmişdir.

18-35 yaşda olan kişilər üçün hərbi xidmət keçmək mükəlləfiyyəti müəyyən edilmişdir. Fiziki qüsurlara görə, məsələn görmə qabiliyyətinin zəif olması səbəbindən hərbi xidmətdən möhlət almaq mümkündür. Cəmiyyətdə belə bir inam geniş yayılmışdır ki, hər bir kəs rüşvət verməklə hərbi xidmət keçməkdən azad ola bilər. Vətəndaşlar eyni zamanda hesab etmişlər ki, kiçik miqdarda rüşvət verməklə daha asan hərbi xidmət keçmə yerlərinə göndəriş almaq da mümkündür.

Hökumət haqqında informasiyanın ictimaiyyət üçün açıq olması, fərdi şəxslərə və təşkilatlara açıqlanması qanunla nəzərdə tutulur, lakin buna baxmayaraq hökumət çox vaxt buna icazə verməmişdir. İnformasiya əldə etmək üçün müxtəlif nazirliklərin hər birinin ayrıca qaydaları olsa da, onların hamısı müntəzəm şəkildə bu müraciətlərə rədd cavabı vermiş və müvafiq informasiyaya malik olmadıqlarını bildirmişlər. Fərdi şəxslərin bu cür imtina halına qarşı məhkəməyə müraciət etmək hüquqları vardır, lakin bir qayda olaraq məhkəmələr nazirliklərin qərarlarını dəstəkləmişlər.

Bölmə 5. İddia edilən insan haqlarının pozulması hallarının beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən araşdırılmasına hökumətin münasibəti

İnsan haqları üzrə bir sıra yerli və beynəlxalq qruplar ümumilikdə hökumətin məhdudiyəti olmadan fəaliyyət göstərmiş, insan haqları məsələləri ilə bağlı araşdırmalar aparmış və əldə etdikləri nəticələri nəşr etdirmişlər. Hökumətin insan haqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan bəzi QHT-lərlə əlaqə saxlamasına və onların sorğularına cavab verməsinə baxmayaraq bəzən hökumət insan haqları sahəsində fəaliyyət göstərən digər QHT-ləri və fəalları tənqid etmiş və

AZƏRBAYCAN

qorxutmuşdur. Ədliyyə Nazirliyi müntəzəm şəkildə əsassız olaraq insan haqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan bəzi QHT-ləri qeydiyyatdan keçirməkdən imtina etmişdir. Məsələn, nazirlik bir qayda olaraq adlarında “insan haqları”, “demokratiya”, “institut” və “cəmiyyət” olan QHT-lərin qeydiyyatla bağlı müraciətlərinə rədd cavabı vermişdir. Bu cür imtina hallarına etiraz edən bir çoxları məhkəmə vasitəsilə öz istədiklərinə nail olmuşlar və ən azı bir belə iş İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə təqdim edilmişdir. Qeydiyyat prosesini monitorinq edən yerli QHT-lərin hesablamalarına əsasən qeydiyyatdan keçməmiş təxminən 1,000 QHT olmuşdur. İl ərzində Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən 144 QHT qeydiyyata alınmışdır.

İl ərzində bir sıra QHT-lər onların fəaliyyətlərinə göstərilən təzyiqlərin davam etdiyini bildirmiş və bəziləri bu təzyiq və məhdudiyyətlərin artdığını qeyd etmişdir (bax bölmə 2.b., Birləşmə azadlığı). Diqqət çəkən bir misalda, dövlət orqanları Bakı şəhərində üç QHT-in, o cümlədən Sülh və Demokratiya İnstitutunun yerləşdiyi binanı uçurtmuşlar. İnstitutun rəhbəri və binanın sahibi hüquq müdafiəsi üzrə tanınmış vəkil Leyla Yunus bu söküntünün əmlak haqlarının müdafiəsi istiqamətində həyata keçirdiyi fəaliyyətə görə ondan intiqam almaq məqsədilə həyata keçirildiyini hesab etmişdir. Onun işçiləri təqib olunduqlarını və ya rəsmi şəxslərin onların evlərinə baş çəkdiklərini bildirmişlər. Digər bir misalda insan haqları üzrə müşahidəçiyə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin əməkdaşı tərəfindən vətən xaini olduğu deyilmişdir.

Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının verdikləri məlumatlara əsasən, icarədarlara öz əmlaklarını onlara icarəyə verməmək üçün təzyiq göstərilmişdir. Məsələn, 10 mart tarixdə Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən Azərbaycan İnsan Haqları Evinə (İHE) öz fəaliyyətini dayandırmaq göstərişi verilmişdir, baxmayaraq ki, təşkilat 2007-ci ildən bəri qeydiyyatdan keçmişdir. Verilən məlumatlara əsasən İHE və Ədliyyə Nazirliyi arasında razılaşma əldə olunana qədər göstəriş qüvvədə qalmışdır. İHE müvafiq razılaşma əldə edə bilməmişdir və dekabr ayında yerli müşahidəçilərin verdikləri məlumatlara əsasən icarədar hökumətin təzyiqi altında İHE ilə icarə müqaviləsini uzatmaqdan imtina etmişdir.

İl ərzində QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurası tərəfindən 338 QHT-yə iki milyon manat (2.5 milyon ABŞ dolları) vəsait verilmişdir. Bu QHT-lərin əksəriyyətinin hökumət yönümlü və ya siyasi cəhətdən bitərəf olduğu bildirilsə də, hökuməti tənqid edən bəzi QHT-lərə də grantlar verilmişdir. Bir QHT 2010-cu ildə ona verilmiş grantı ləğv etdiyinə görə şuranı məhkəməyə vermişdir. QHT bəyan etmişdir ki, grant QHT-in şuranın grant müraciətlərinə baxılma prosesindən rəsmi şikayət etməsindən və bu prosesinin korrupsiyalaşmış olduğunu

AZƏRBAYCAN

bildirməsindən sonra baş vermişdir. Ali Məhkəmə 30 iyun tarixdə iddianı təmin etməmişdir və QHT işlə bağlı İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə müraciət etmişdir.

BMT və digər beynəlxalq qurumlar: Hökumət ümumilikdə BQXK, eləcə də BMT nümayəndəlikləri kimi beynəlxalq humanitar təşkilatlara siyasi məhbus hesab edilən şəxslərlə görüşmək üçün məhdudiyətsiz imkan yaratmışdır. Buna baxmayaraq il ərzində hökumət Avropa Şurasının siyasi məhbuslar üzrə məruzəçisi Kristof Strasserə viza verməkdən imtina etmişdir.

Hökumətin insan haqları üzrə qurumları: Vətəndaşlar dövlət və ya fərdi şəxslər tərəfindən yol verilmiş insan haqlarının pozulması zamanı İnsan Hüquqları üzrə Ombudsman Elmira Süleymanovaya və ya Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Ombudsmanı Ülkər Bayramovaya müraciət edə bilirlər. Ombudsman bir ildən çox müddəti keçmiş pozulma halı ilə bağlı müraciətləri, anonim şikayətləri və ya məhkəmə tərəfindən baxılan işləri qəbul etməyə bilər.

Ombudsman Aparatına 2010-cu ildə qəbul edilmiş şikayətlərdən 8.7 faiz daha çox şikayət daxil olmuşdur (11 660-dən 12 680-ə qədər artmışdır). Aparat araşdırma aparılması ilə bağlı edilmiş şikayətlərin 47 faizini qəbul etmiş və qəbul olunmuş şikayətlərin 65 faizinin öz həllini tapdığını bildirmişdir. Şikayətlərin əksəriyyəti üç əsas qrupa ayrılmışdır, əmək hüquqları, sosial təminatlar və qanuni hüquqlar.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ombudsmanı 26 şikayəti qəbul etdiyini bildirmişdir ki, bu da ötən illə müqayisədə 48 faiz daha az olmuşdur. Ombudsman 20 şikayətin əsassız olduğunu və altı şikayətə baxdığını bildirmişdir.

Milli Məclis və Ədliyyə Nazirliyinin də şikayətlərə baxan, araşdırma aparan və müvafiq dövlət qurumlarına tövsiyələr verən insan haqları üzrə bölmələri də fəaliyyət göstərmişdir. Xarici İşlər Nazirliyinin nəzdindəki İnsan Haqları Şöbəsinin rəsmiləri narahatlıq doğuran məsələləri müzakirə etmək üçün müntəzəm şəkildə diplomatik nümayəndəliklərlə görüşlər keçirmişlər.

Bölmə 6. Ayrı-seçkilik, cəmiyyətdə zorakılıq və insan alveri

İrqi, cinsi, fiziki qüsurlu, dil və ya sosial status zəminində ayrı-seçkilik qanunla qadağan olunsa da, hökumət təcrübədə heç də hər zaman bu qadağalara hörmət etməmiş və ya qanunun tələblərini səmərəli şəkildə həyata keçirməmişdir.

Qadınlar

Zorlama və ailə-məişət zorakılığı: Zorlanma qanuna zidd hesab olunur və 15 il azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Daxili İşlər Nazirliyinin verdiyi məlumata əsasən 16 zorlama halı (bunlardan üçünün qurbanı azyaşlı olmuşdur), 11 zorlamaya cəhd, 28 cinsi zəmində

AZƏRBAYCAN

zorakılıq, azyaşlı şəxsə qarşı dörd cinsi zorakılıq halı, iki seksual xarakterli zorakılıq halı, 112 yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərlə cinsi əlaqədə olma və iki azyaşlı şəxslə əxlaqsız davranma halları baş vermişdir.

İl ərzində parlamentin qadın üzvləri və Qadın və Uşaq Məsələləri üzrə Dövlət Komitəsinin Sədri məişət zorakılığına qarşı mübarizə istiqamətindəki fəaliyyətlərini artırmışlar. Məişət zorakılığı problemlərinin mediada işıqlandırılması da bu problemlə bağlı maarifləndirmə işlərinin artmasına səbəb olmuşdur. 2010-cu ildə qəbul edilmiş qanun məişət zorakılığı ilə bağlı şikayətlərin araşdırılması üçün çərçivəni, məhkəmə qadağalarının qəbul olunması prosesini müəyyən edir və qurbanlar üçün sığınacaq və reabilitasiya mərkəzinin yaradılmasını tələb edir. Məişət zorakılığı haqqında qanunu tənqid edənlərin fikrinə əsasən dəqiq icra mexanizminin olmaması onun səmərəliliyini azaltmışdır. Qanunun qəbul olunmasına baxmayaraq qadınlara qarşı zorakılıq, o cümlədən məişət zorakılığı halları problem olaraq qalmışdır. Kənd yerlərində qadınlar ərləri və ya digərləri tərəfindən zorakılığa məruz qaldıqları halda hüquqlarını effektiv şəkildə müdafiə edə bilməmişlər.

Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən qadınların böhran mərkəzi Sülh və Demokratiya İnstitutu ilə əlaqəli şəkildə qadınlara pulsuz tibbi, psixoloji və hüquqi yardım göstərmişdir. Mərkəz eyni zamanda Qafqaz regionunda gender zorakılığı və insan alverinə qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq donorların maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilmiş bir sıra layihələrdə də iştirak etmişdir.

Seksual qısnama: Seksual qısnama qanunla qadağan olunsada, hökumət qanunun bu tələbini çox nadir hallarda həyata keçirmişdir. Ailə, Qadın və Uşaq Məsələləri üzrə Dövlət Komitəsi qadın problemləri sahəsində əhəmiyyətli fəaliyyət göstərmişdir.

Reproduktiv hüquqlar: Cütlüklər və fərdi şəxslərin öz uşaqlarının sayını, doğuşlar arasındakı fasilə müddətini və uşaq dünyaya gətirmə vaxtını sərbəst şəkildə müəyyən etmək hüququ vardır. İnformasiya geniş ictimaiyyətə təqdim edilmişdir və ailələr və fərdi şəxslər hər hansı ayrı-seçkilik, məcburiyyət və zorakılıq olmadan reproduktiv qərarlar qəbul edə bilmişlər. Hamiləliyin qarşısının alınması üçün vasitələr geniş yayılsa da, demoqrafik araşdırmalar bu vasitələrdən istifadə səviyyəsinin aşağı olduğunu göstərmişdir. Doğuş zamanı peşəkar xidmət, doğuşdan əvvəl, mamalıq və doğuş sonrası yardım mümkün olmuşdur. Cinsi yolla keçən xəstəliklərin diaqnozunun təyin olunması və müalicəsi üçün qadınların və kişilərin bərabər imkanları olmuşdur. Mədəni, tarixi və sosial-iqtisadi amillərə əsaslanan patriarxal normalar bəzi hallarda qadınların reproduktiv hüquqlarını məhdudlaşdırmışdır.

Ayrı-seçkilik: Qadınların əslində kişilərlə bərabər hüquqları vardır, lakin buna baxmayaraq sosial ayrı-seçkilik problem olmuşdur. Ölkənin regionlarındakı ənənəvi sosial normalar və

AZƏRBAYCAN

iqtisadiyyatın inkişafının geridə qalması qadınların iqtisadi sahədə olan rolunu məhdudlaşdırmağa davam etmişdir və qadınların gender ayrı-seçkiliyi səbəbindən öz qanuni hüquqlarını tələb etməkdə çətinlik çəkdiqləri barədə məlumatlar verilmişdir. Yüksək vəzifəli işlərdə, o cümlədən biznes sahəsindəki yüksək vəzifələrdə qadınlar daha az təmsil olunmuşlar. Yerli QHT-in verdiyi məlumata əsasən qadınların orta əmək haqqı kişilərin orta əmək haqqının təxminən 70 faizinə bərabər olmuşdur.

Uşaqlar

Doğuşun qeydiyyatı: Vətəndaşlıq ölkə ərazisində doğulmaqla və ya valideynlərin vətəndaşlığı əsasında müəyyən edilir. Xəstəxana və ya klinikalarda baş tutmuş doğuşların qeydiyyatı müntəzəm şəkildə həyata keçirilmişdir. Buna baxmayaraq evdə baş tutmuş doğuşların (məsələn, qaraçı ailələri və ya iqtisadi çətinlik çəkənlər) qeydiyyatı aparılmamış və vətəndaşlığı olmama halı uşaqlar üçün problem olmuşdur. Daxili İşlər Nazirliyi və Ədliyyə Nazirliyi bu cür uşaqları insan alverinə qarşı həssas əhali qrupu kimi müəyyən etdikdən sonra il ərzində sənədi olmayan uşaqların qeydiyyata götürülməsi sahəsində irəliləyişlərə nail olunmuşdur.

Təhsil: Qanun hökumətdən uşaqların təhsil və sağlamlıq hüquqlarını müdafiə etməyi tələb edir. Təcrübədə hökumət tərəfindən həyata keçirilmiş proqramlar uşaqlar üçün aşağı səviyyəli təhsil və səhiyyə xidmətlərini təmin etmişdir. 17 yaşına qədər təhsil icbari, pulsuz və ümumi olsa da, yoxsul kənd yerlərində yaşayan böyük ailələr bəzən oğlan uşaqlarının təhsilinə daha böyük önəm vermiş və qız uşaqlarını evdə işləmək üçün saxlamışlar. Bəzi kasıb ailələr məktəbə getmək əvəzinə uşaqlarını işləməyə və ya dilənçiliyə məcbur etmişlər. Küçə uşaqları ilə işləyən və Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən bir QHT-in verdiyi məlumata əsasən oğlanlar və qızlar küçə dilənçiliyi və fahişəliyi ilə məşğul olmuşlar. Fransız xəbər xidməti “Agence Frans Presse” mərkəzinin verdiyi məlumata əsasən 2010-cu ilin dekabr ayında təhsil naziri tərəfindən ibtidai və orta məktəblərdə hicabın qadağan edildiyi bildirildikdən sonra bəzi valideynlər öz qızlarını orta məktəblərə getməyə qoymamışlar.

Uşaq zorakılığı: Daxili İşlər Nazirliyinin verdiyi məlumata əsasən il ərzində yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin zorlanması ilə bağlı üç hal, azyaşlılara qarşı dörd cinsi zorakılıq halı, 112 yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərlə cinsi əlaqədə olma və iki azyaşlı şəxslə əxlaqsız davranma halları baş vermişdir. Uşaqların cinsi istismar və dilənçilik məqsədilə insan alverinə cəlb edildikləri barədə məlumatlar verilmişdir. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslə cinsi əlaqədə olma “18 yaşına çatmış şəxsin 16 yaşına çatmamış şəxslə cinsi əlaqədə olması və yaxud ona qarşı cinsi xarakterli digər hərəkətlər etməsi” kimi müəyyən edilmişdir və buna görə üç ilə qədər azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən edilmişdir.

Erkən nikah: QHT-lərin verdikləri məlumata əsasən erkən nikahların sayı artmağa davam etmişdir. Dinin tələblərinə uyğun formada nikah (kəbin və yaxud kəbinnamə) bağlamaqla ərə

AZƏRBAYCAN

getmiş qızlar xüsusi narahatlıq doğurmuşdur, belə ki, bu kimi hallar hökumətin nəzarətindən kənar olmuşdur və boşanma zamanı arvada onun statusunun tanınması hüququnu verməmişdir. “Qadınlar Arasında Həmrəylik” İctimai Birliyi tərəfindən verilmiş məlumata əsasən bir çox hallarda kişilər özlərinin azyaşlı arvadlarını Azərbaycanda qoyaraq işləmək üçün Rusiyaya getmişlər.

Ailə, Qadın və Uşaq Məsələləri üzrə Dövlət Komitəsi ilə birgə Beynəlxalq Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi və UNİCEF tərəfindən 2011-ci ildə aparılmış araşdırma zamanı erkən nikah hallarının artdığı müəyyən olunmuşdur, eləcə də respondentlərin 59 faizi yerli əhəlinin erkən nikahın tərəfdarı olduğunu, 22 faizi isə yerli əhəlinin buna qarşı olduğunu bildirmişdir. Təqdim edilmiş hesabatda erkən nikah halları barədə dəqiq məlumat əldə etməyin çətin olduğu qeyd edilsə də, 15 və 17 yaş arasında olan anaların uşaq dünyaya gətirməsi erkən nikahların artmasına dolayı sübut olduğu bildirilmişdir. Araşdırmada qeyd olunur ki, 1990 və 2004-cü illərdə qeydiyyatsız baş tutmuş nikahlardan dünyaya gəlmiş uşaqların sayı 2.6 faizdən 20.3 faizə qədər artmışdır.

Qəzətlərdə yayılmış məlumatlara əsasən parlament noyabr ayında icazə verilən evlilik yaş həddini müəyyən edən qanuna dəyişiklik etmişdir və müəyyən olunmuşdur ki, 18 yaşına çatmış hər hansı bir qız ailə qura bilər və 17 yaşında isə yerli dövlət orqanının icazəsi ilə ərə gedə bilər. Qanunda eyni zamanda qeyd olunur ki, oğlanlar 18 yaşında evlənə bilərlər. Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsi 2002-ci ildə fitva verərək 18 yaşda ailə qurulmasının mümkün olduğunu bildirmişdir, lakin bu fitvanın kəbinlə ailə qurularına o qədər də təsiri olmamışdır.

Uşaqların cinsi istismarı: Pornoqrafiya qanunla qadağan edilmişdir və onun istehsalı, yayılması və ya reklam edilməsinə görə üç ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən olunmuşdur. Azyaşlıların fahişəliyə (hər hansı azyaşlıya qarşı əxlaqsız davranış) cəlb edilməsinə görə üç ildən beş ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulur, lakin buna baxmayaraq zorakılıq kimi ağırlaşdırıcı amillərin olması mümkün hökmün beş ildən səkkiz ilə qədər artmasına səbəb ola bilər. Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən verilmiş məlumata əsasən il ərzində pornoqrafik materialların qeyri-qanuni yayılması üzrə bir hal və azyaşlıların fahişəliyə cəlb edilməsi üzrə iki hal baş vermişdir.

Məcburi köçkün uşaqlar: Qaçqın və məcburi köçkün uşaqların böyük əksəriyyəti aşağı həyat səviyyəsi şəraitində yaşamışlar. Bəzi hallarda bu uşaqların məktəbə getmək imkanları olmamışdır. Hökumətin verdiyi məlumata əsasən il ərzində əsasən mənzil şəraitinin, səhiyyə və təhsil xidmətlərinin yaxşılaşdırılması məqsədilə məcburi köçkünlərə sərflənmiş yardım 320-400 milyon manata (400-500 milyon ABŞ dolları) bərabər olmuşdur. Hökumət bəyan etmişdir ki, əvvəlki beş il ərzində məcburi köçkünlərə 3.6 milyard manat (4.5 milyard ABŞ dolları) vəsait xərclənmişdir.

AZƏRBAYCAN

Beynəlxalq uşaq oğurluğu: Ölkə, Beynəlxalq Uşaq Oğurluğunun Vətəndaş-Hüquqi Tərəfləri üzrə 1980-ci ildə qəbul edilmiş Haaqa Konvensiyasına qoşulmamışdır.

Anti-semitizm

Ölkədə yaşayan 15 000-20 000 nəfərdən ibarət yəhudi icmasına qarşı anti-semit hərəkatlarla bağlı etibarlı məlumat olmamışdır.

İnsan alveri

Bax: Dövlət Departamentinin www.state.gov/j/tip internet sahifəsində yerləşdirilmiş *İnsan Alveri Haqqında Hesabatı*.

Fiziki qüsurlu şəxslər

Fiziki, hissi, zehni və əqli qüsuru olan şəxslərə qarşı məşğulluq, təhsil, səhiyyə və ya digər dövlət xidmətlərinin təminatı sahəsində ayrı-seçkiliyə yol verilməsi qanunla qadağan edilsə də, hökumət bu müddələrin effektiv şəkildə həyata keçirilməsini təmin etməmişdir. Məşğulluq sahəsində ayrı-seçkilik problem olaraq qalmışdır. Geniş yayılmış düşüncəyə əsasən fiziki qüsurlu uşaqlar xəstədirlər və onlar digər uşaqlardan ayrılmalı və xüsusi müalicə mərkəzlərinə yerləşdirilməlidirlər. Cəmiyyətdəki bu cür qavrayışları dəyişmək və fiziki qüsurlu uşaqların cəmiyyətə təkrar inteqrasiyasına kömək etmək məqsədilə bir sıra beynəlxalq və yerli QHT-lər təhsil kampaniyaları həyata keçirmişlər.

Fiziki qüsurlu şəxslərin ictimai və ya digər binalara girişini, informasiya və ya rabitə vasitələrinə çıxışını təmin edən qanunlar qəbul edilməmişdir və bu cür insanların bir çox tikililərə daxil olması mümkün olmamışdır.

Əqli və digər qüsuru olan şəxslər üçün ayrılmış müəssisələrdə göstərilən qayğının səviyyəsi fərqli olmuşdur, bəzilərinə adekvat qulluq və qayğı göstərilərsə də, digərlərində müvafiq sanitariya şəraitinin və qidalanmanın təmin olunması üçün səriştəli baxıcıların sayı, avadanlıq və təchizat lazımı səviyyədə olmamışdır.

Səhiyyə Nazirliyi və Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi fiziki qüsurlu şəxslərin hüquqlarının müdafiə olunmasına cavabdehdir.

Milli/ırqi/etnik azlıqlar

Ölkədə yaşayan təxminən 20 000-30 000 nəfər erməni mənşəli sakinlər tarixən məşğulluq, mənzil təminatı və sosial xidmətlər sahəsində ayrı-seçkilikdən şikayət etmişlər. Etnik erməni mənşəli vətəndaşlar çox vaxt pasportlarında qanuni yolla dəyişiklik etdirərək özlərinin etnik mənsubiyyətlərini dəyişdirmişlər. İl ərzində ermənilərə qarşı hər hansı zorakılıq halı barədə məlumat verilməmişdir.

AZƏRBAYCAN

Bəzi qruplar ayrı-ayrı hallarda ayrı-seçkilik hallarının baş verdiyini, onların öz ana dillərində dərs demək imkanlarının məhdudlaşdırıldığını və yerli dövlət orqanları tərəfindən incidildiklərini bildirmişlər. Bu qruplara cənubda talışlar, şimalda ləzgilər, Məshəti türkləri və Ermənistanın dəstəyi ilə Dağlıq Qarabağ separatçılarının nəzarəti altında keçmiş rayonlardan köçkün düşmüş kürdlər daxil olmuşdur.

Seksual oriyentasiya və cinsi mənsubiyyətə görə cəmiyyətdə pis rəftar, ayrı-seçkilik və zorakılıq hərəkətləri

Yerli QHT-in verdiyi məlumata əsasən seksual oriyentasiya zəminində fərdi şəxslərə qarşı polis qəddarlığının baş verdiyi bir sıra hallar olmuşdur. Bu cür davranışlara görə məsuliyyət daşıyanlar dövlət orqanları tərəfindən araşdırılmamış və ya cəzalandırılmamışdır və cəmiyyətin qınaq hədəfi olmaqdan qorxan qurbanlar çox vaxt şikayət etməmişlər. Yerli QHT-in verdiyi məlumata əsasən il ərzində lesbiyan, gey (homoseksual), biseksual və transseksuallara (LGBT) qarşı polis tərəfindən 80 reyd həyata keçirilmişdir.

LGBT (seksual azlıqlar) icmasının üzvləri qisas yaxud repressiv təqibdən qorxaraq hüquq-mühafizə orqanlarına qarşı rəsmi şikayət verməkdən imtina etməyə davam etmişlər.

Ölkədə LGBT (seksual azlıqlar) məsələləri ilə məşğul olan bir QHT fəaliyyət göstərmişdir. Bu QHT HIV/QİÇS xəstəliyinin yayılmasının qarşısının alınması sahəsində çalışmış və hüquqi, psixoloji və maarifləndirmə işlərini həyata keçirmişdir. QHT onun işinə qarşı hər hansı rəsmi təqibin baş vermədiyini bildirmişdir. İl ərzində gey-paradın təşkil olunmasına heç bir cəhd olmamışdır, lakin Beynəlxalq Homofobiya Əleyhinə Günü qeyd etmək məqsədilə 17 may tarixdə kiçik toplantı olmuşdur.

LGBT şəxslərə qarşı cəmiyyətdə qərəzli mövqe göstərilmişdir. Hər hansı işçinin seksual oriyentasiyasına görə işdən çıxarılması qeyri-qanuni hesab olunduğuna görə LGBT şəxslərin verdikləri məlumata əsasən işə götürənlər onları işdən qovmaq üçün digər səbəblər tapmışlar. Səhiyyə xidmətlərinin təminatda olan ayrı-seçkilik də problem olmuşdur. LGBT şəxslərin verdikləri məlumata əsasən polis çox vaxt onların keçirdikləri toplantıları dağıtmış və pul almaq üçün şantaj etmişdir.

Cəmiyyətdə digər zorakılıq və ya ayrı-seçkilik halları

HIV/QİÇS daşıyıcılarına qarşı cəmiyyətdə zorakılıq və ya ayrı-seçkilik hallarının baş verməsi barədə məlumat verilməmişdir.

Bölmə 7. İşçi hüquqları

a. Birləşmə azadlığı və kollektiv sövdələşmə hüququ

AZƏRBAYCAN

Qanun sərbəst birləşmə azadlığını, o cümlədən həmkarlar ittifaqlarının yaradılması hüququnu müəyyən edir. Hərbçilər və polisın həmkarlar ittifaqına qoşulması qadağan edilmişdir. Qanun eyni zamanda rəhbər işçilərin həmkarlar ittifaqına qoşulmasını qadağan edir, lakin çox vaxt həmkarlar ittifaqına üzvlük haqları sənaye sahələrində fəaliyyət göstərən dövlət müəssisələrinin rəhbərlərinin əmək haqqından avtomatik olaraq çıxılmışdır. Qanun həmkarlar ittifaqlarına hökumətin müdaxiləsi olmadan öz fəaliyyətlərini həyata keçirməyə icazə verir. Əksər işçilərin tətillərini keçirmək hüququ qanunla nəzərdə tutulmuşdur. Tətillərini keçirilməsinin qadağan edildiyi işçi kateqoriyalarına aşağıdakılar daxildir: icraedici və qanunvericilik orqanlarının yüksək vəzifəli şəxsləri, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları, məhkəmə işçiləri, yanğınsöndürənlər, səhiyyə, elektrik enerjisi, su təchizatı, telefon, dəmir yolu və hava nəqliyyatı sahələrinə nəzarət işçiləri. İctimai nəqliyyatın işini pozan tətillər üç ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilə bilər. Tətillərə qarşı işdən qovma və ya yeni işçi ilə əvəz etmə kimi cəzalandırma tədbirlərinin görülməsi qanunla qadağan edilir. Qanun işçilərin kollektiv şəkildə sövdələşmək hüququnu nəzərdə tutur, lakin buna baxmayaraq həmkarlar ittifaqları əmək haqqı dərəcələri və iş şəraiti ilə bağlı səmərəli danışıqlar apara bilməmişlər, çünki əksər dövlət müəssisələrindəki rəhbərlər və bütün hökumət işçilərinin əmək haqları hökumət tərəfindən təyin olunmuşdur. Həmkarlar ittifaqlarının siyasi fəaliyyətlə məşğul olmaları qanunla qadağan edilmir. Həmkarlar ittifaqlarının siyasi partiyalarla birləşməsi və ya onlardan maliyyə vəsaitləri almasına məhdudiyətlər vardır, lakin bununla belə bu tələbə bərabər şəkildə əməl olunmamışdır.

Əmək qanunvericiliyi bütün işçilərə və müəssisələrə şamil edilsə də, hökumət ikitərəfli razılaşmaların şərtlərini müzakirə etmiş və nəticədə bu çoxmillətli şirkətləri milli əmək qanunvericiliyinin tələblərindən azad etmişdir. Məsələn, hökumət və çoxmillətli enerji şirkətləri arasında imzalanmış Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişləri (PSA) işçinin həmkarlar ittifaqında iştirakını nəzərdə tutmur. Əmək təşkilatları və yerli QHT-lərin verdikləri məlumatlara əsasən bu şirkətlərin bəziləri işçilərin həmkarlar ittifaqı yaratmasına mane olmuş və bəzi istisnalar olsa da, PSA əsasında fəaliyyət göstərən şirkətlərin işçilərinin çoxu həmkarlar ittifaqının üzvü olmamışlar. “British Petroleum” Şirkəti tərəfindən işə götürülmüş işçilər həmkarlar ittifaqı yaratmışlar, lakin xüsusilə üçüncü ölkə sub-podratçılarının fəaliyyət göstərdikləri digər çoxmillətli korporasiyalarda vəziyyət daha pis olmuşdur.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyası (AHİK) ölkədə fəaliyyət göstərən yeganə həmkarlar ittifaqları konfederasiyasıdır. AHİK müstəqil təşkilat kimi qeydiyyatdan keçsə də bəzi işçilər bu təşkilatın hökumətlə sıx bağlı olduğunu hesab etmişlər.

AZƏRBAYCAN

Təcrübədə həmkarlar ittifaqı yaratmaq hüququna və həmkarlar ittifaqının fəaliyyətlərinə bəzi məhdudiyyətlər qoyulmuşdur. Həmkarlar ittifaqlarının çoxu müstəqil olmamışlar. Bəzi jurnalistlərin həmkarlar ittifaqları istisna olmaqla onların böyük əksəriyyəti hökumətlə sıx bağlı olmuşdur. Yerli və beynəlxalq QHT-lərin bildirdiyinə görə əksər sənaye sahəsində çalışan işçilərin çoxu öz hüquqlarını bilməmişlər və şikayət edəcəkləri halda cəzalandırılmaqdan qorxmışlar. Bu daha çox dövlət sektorunda çalışan işçilərə şamil edilmişdir.

Kollektiv əmək sazişləri çox vaxt formal olaraq imzalanmış və həyata keçirilməmişdir. AHİK-in verdiyi məlumata görə Konfederasiya ilin əvvəlində 26 sahədə çalışan 1,600,000 üzvü təmsil etmişdir. AHİK-in yalnız üzv təşkilatlara çıxışı olmuşdur. Əgər hər hansı müəssisə AHİK-in üzvü deyilsə bu zaman məsuliyyət Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin üzərinə düşür. AHİK tərəfindən verilmiş məlumata əsasən Konfederasiya il ərzində 87 nəfəri özəl neft şirkətindən olmaqla 235 nəfərin işdən çıxarıldığına görə şikayət etməsinə kömək etmişdir. Bundan əlavə 109 təşkilat AHİK-na qoşulmuş və 171 təşkilat tərک etmişdir, sonuncular biznesi tərک etdiklərinə görə bu addımı atmışlar. İl ərzində AHİK-na təxminən 159 000 müraciət daxil olmuş və onlardan 109 000 öz həllini tapmışdır. Hər il AHİK, Nazirlər Kabineti və Sahibkarlar Konfederasiyası ilə üçtərəfli saziş imzalayır. Formal iqtisadiyyatda üstünlük təşkil edən dövlət müəssisələrinin çoxu işçilərin əmək haqlarından üzvlük haqqı tutmuş, lakin bu üzvlük haqları həmkarlar ittifaqlarına çatmamışdır. Neftçilərin həmkarlar ittifaqları üçün toplanılmış üzvlük haqqının dördüdə biri rəsmən işəgötürənlər tərəfindən ittifaqın fəaliyyəti üçün “inzibati xərclərə” çıxılmışdır. Bundan əlavə şəffaflığın olmaması üzvlük haqlarının necə xərclənməsi barədə hər hansı fikir söyləməyi qeyri-mümkün etmişdir. Həmkarlar ittifaqları və üzvlərinin onlardan tutulmuş bu vəsaitlərin xərclənməsini araşdırmaq imkanları olmamışdır.

Neft və Qaz Sənayesi İşçilərinin Həmkarlar İttifaqına üzvlük Dövlət Neft Şirkətinin 65 000 işçisi üçün məcburi olmuşdur, onların həmkarlar ittifaqına üzvlük haqqı (hər bir işçinin əmək haqqının 2 faizi) əmək haqlarından avtomatik olaraq çıxılmışdır.

Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən xarici şirkətlər tərəfindən həmkarlar ittifaqının yaradılmasına qarşı ayrı-seçkiliyin olması barədə məlumatlar verilmişdir. Məsələn, AHİK-in verdiyi məlumata əsasən “McDonalds” şirkəti 140 nəfər işçidən ibarət işçi qüvvəsinin həmkarlar ittifaqı yaratmasına fəal şəkildə mane olmuşdur. AHİK bəyan etmişdir ki, bu cür ayrı-seçkilik halları ilə bağlı məhkəmə işləri davam etmişdir. Əmək QHT-lərinin verdikləri məlumata əsasən çoxmillətli enerji şirkətləri və onların sub-podratçıları çox vaxt işçilərinin həmkarlar ittifaqına üzv olmasına mane olmuşlar. Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişlərində (PSA) həmkarlar ittifaqına üzvlük

AZƏRBAYCAN

hüquqlarının nəzərdə tutulmaması əksər çoxmillətli şirkətlərin bu cür davranışına səbəb olmuşdur.

b. Məcburi və yaxud icbari əməyin qadağan edilməsi

Müharibə şəraiti və ya hər hansı hökumət orqanının nəzarəti altında məhkəmə qərarının icra olunması halları istisna olmaqla məcburi və ya icbari əmək konstitusiyaya və qanunvericiliklə qadağan edilir. Eyni zamanda bax: www.state.gov/j/tip internet sahifəsində yerləşdirilmiş Dövlət Departamentinin *İnsan Alveri Haqqında Hesabatı*.

c. Uşaq əməyinin qadağan edilməsi və minimum məşğulluq yaş həddi

Uşaqların iş yerində istismarı və sağlamlığa təhlükəli olan işlərdə çalışdırılması qanunla qadağan edilir. Uşaq əməyinə dair qanunların tələblərinin pozulması ilə bağlı bir neçə şikayət halları olmuşdur. İki yerli QHT-in verdiyi məlumatlara əsasən pambıq istehsalının kəskin şəkildə aşağı düşməsi bu sektorda çalışan uşaqların sayının azalmasına səbəb olmuşdur. Bundan əlavə, hökumət bir QHT-in müşayiəti ilə araşdırma aparmış və müəyyən etmişdir ki, pambıq sahələrində uşaq əməyindən istifadə olunmamışdır. Uşaqların dilənçilik məqsədilə insan alverinə cəlb etdikləri barədə məlumatlar verilmişdir.

Minimum məşğulluq yaş həddi işin növündən asılı olmuşdur. Bir çox hallarda qanun uşaqların 15 yaşdan sonra işləməsinə icazə verir, 14 yaşında olan uşaqlar ailə bizneslərində və ya valideynlərinin razılığı ilə gündüz saatlarında məktəbdən sonra onların sağlamlığına təhlükə törətməyən işlərdə çalışa bilərlər. 16 yaşına çatmamış uşaqlar həftədə 24 saatdan çox çalışa bilməzlər, 16 və 17 yaş arasında olan uşaqlar isə həftədə 36 saatdan çox çalışa bilməzlər. 18 yaşına çatmamış uşaqların çətin və təhlükəli iş şəraitində çalışması qanunla qadağan edilir və uşaqların çalışmasının qadağan edildiyi xüsusi işlər və sahələr qanunla müəyyənləşdirilir, bura zəhərli maddələrlə və yer altında olan işlər, gecə saatlarında, gecə klublarında, barlarda və ya spirtli içkilərin verildiyi digər müəssisələrdə olan işlər daxildir. Uşaq əməyini müəyyən edən qanunların tələblərinin icrasına nəzarət Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilir. Nazirlik müvafiq qanunvericiliyin tələblərinin daha səmərəli icra olunması istiqamətində çalışmışdır.

d. Məqbul iş şəraiti

1 dekabr tarixindən etibarən hökumət minimum aylıq əmək haqqını 93.50 manata (117 ABŞ dolları) qaldırmışdır. Hökumət 2011-ci il üçün bir aylıq yoxsulluq həddini 95 manat (119 ABŞ dolları) səviyyəsində müəyyən etmişdir və bu hədd müəyyən kateqoriyalar - əmək qabiliyyətli insanlar üçün 102 manat (128 ABŞ dolları), təqaüdcülər üçün 72 manat (90 ABŞ dolları) və hər bir uşaq üçün 76 manat (95 ABŞ dolları) həddində müəyyən edilmişdir.

AZƏRBAYCAN

Qanunla 40 saatlıq iş həftəsi nəzərdə tutulur, maksimum gündəlik iş növbəsi 12 saatdır. Təhlükəli işlərdə çalışan işçilər həftədə 36 saatdan çox işləyə bilməzlər. Nahar və istirahət müddətləri qanunla tələb edilir ki, bunlar da əmək müqavilələri və kollektiv əmək sazişləri əsasında müəyyən olunur. Yerli şirkətlərin qanunla tələb olunan artıq iş saatına görə ödəniş edib-etməməsi məlum olmasa da, beynəlxalq şirkətlər adətən bu tələbə əməl etmişlər. İş saatlarından artıq davam edən məcburi işə qadağa qoyulmamışdır. Buna baxmayaraq əksər şəxslər hökumətin əmək müqavilələri və ya əmək qanunvericiliyinin tələblərinin yerinə yetirilmədiyi qeyri-rəsmi iqtisadiyyatda yarımştat vəzifələrdə çalışmışlar.

Xarici və yerli işçilərin hüquqlarının bərabər olması qanunla nəzərdə tutulur. Buna baxmayaraq, insan haqlarının müdafiəsi üzrə yerli qruplar, o cümlədən Neftçilərin Hüquqlarının Müdafiəsi Təşkilatı bildirmişdir ki, xüsusilə xarici neft şirkətləri olan işəgötürənlər çox vaxt xarici və yerli işçilərə bərabər münasibət göstərməmişlər. Xarici neft şirkətlərinin yerli işçiləri çox vaxt daha aşağı əmək haqqı almış və əmək müqaviləsi və tibbi xidmət olmadan işləmişlər.

Sağlamlıq və təhlükəsizlik standartları qanunla müəyyən olunsada, hökumət tərəfindən iş şəraitinin yoxlanılması fəaliyyəti zəif və səmərəsiz olmuşdur və standartlara geniş miqyasda məhəl qoyulmamışdır. AHİK əmək və ticarət haqqında təlimatların tələblərinə əməl olunmasını, o cümlədən təhlükəsizlik və sağlamlıq şəraitinin təmin olunmasına nəzarət etmişdir. Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidməti il ərzində 4 657 yoxlama həyata keçirildiyini bildirmişdir.

Neft sektorunda çalışan işçilərin işçi hüquqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan QHT - Neftçilərin Hüquqlarının Müdafiəsi Təşkilatının verdiyi məlumat əsasında il ərzində iş yerində 23 ölüm halı (2010-cu ildə bu göstərici 10 olmuşdur) baş vermişdir və 22 xəsarət barədə şikayət daxil olmuşdur. Müavinətlərin verilməməsi barədə də şikayətlər daxil olmuşdur.

AHİK tərəfindən verilmiş məlumat əsasında, il ərzində istehsalatda 97 ölüm halı baş vermişdir ki, bunlardan 26-sı tikintidə qeydə alınmışdır. Tikintidə baş vermiş 26 ölüm halından yalnız biri AHİK ilə əlaqəli olan tikinti müəssisəsində qeydə alınmışdır. Həyatını itirmiş 97 işçidən 37 nəfəri AHİK-na üzv olan müəssisələrdə çalışmışlar.